

UNIVERZITA PARDUBICE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Jeden mazlíčkem, druhý večerí: rozdílný přístup ke
zvířatům v české společnosti na příkladu pejskařů

Bc. Adéla Olejníková

2017

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Adéla Olejníková**
Osobní číslo: **H14449**
Studijní program: **N6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Jeden mazlíčkem, druhý večeří: rozdílný přístup ke zvířatům v české společnosti na příkladu pejskařů**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce se bude věnovat kategorizaci zvířat z antropologické perspektivy. Terénní výzkum k diplomové práci bude prováděn zejména etnografickou metodou zúčastněného pozorování každodenních praktik majitelů psů. Během výzkumu se studentka u informantů zaměří na percepci různých kategorií zvířat. Práce se bude snažit zodpovědět výzkumnou otázku "Jak aktéři konstruují hranice mezi jednotlivými kategoriemi zvířat?". Při zpracování dat použije studentka poznatky z disciplíny Human Animal Studies a antropologickou koncepci habitu Pierra Bourdieuho.

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

- BLOUIN, D. D. 2012. Understanding Relations between People and their Pets. *Sociology Compass*, 6 (11), 858 - 863
- BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, 179 s.
- DEMELLO, Margo. *Animals and society: an introduction to human-animal studies*. New York: Columbia University Press, c2012, xiv, 470 p. ISBN 978-023-1526-760.
- FRANKLIN, Adrian. *Animals and Modern Cultures: A Sociology of Human-Animal Relations in Modernity*. London, 1999
- HUB, Pavel. *Neber zvíře do úst, aneb, Podala snad Eva Adamovi jelito?: rozhovory o utrpení zvířat v systému živočišné výroby s dopadem na člověka, společnost a přírodu*. V *Tribunu EU* vyd. 1. Brno: Tribun EU, 2012, 409 s. Knihovnicka.cz. ISBN 978-802-6302-155.
- JOY, Melanie. *Why we love dogs, eat pigs, and wear cows: an introduction to carnism : the belief system that enables us to eat some animals and not others*. San Francisco: Conari Press, 2010, 204 p. ISBN 9781573244619.
- KOMAREK, Stanislav. *Ochlupeni blizni: zvirata v kulturnich kontextech*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011, 277 p. ISBN 80-200-1904-9.
- MANNING, Aubrey a James SERPELL. *Animals and human society: changing perspectives*. New York: Routledge, 1994, xii, 199 p. ISBN 04-150-9155-1.
- RŮŽIČKA, Michal, VAŠÁT Petr. *Základní koncepty Pierra Bourdieu: pole kapitál habitus*. [online]. Plzeň: AntropoWeb při Katedře antropologie FF ZČU v Plzni, [2005]-, roč. 2011, č. 2, 129 - 133. Dostupné z: http://www.academia.edu/2186590/Z%C3%A1kladn%C3%AD_koncepty_Pierra_Bour
- SINGER, Peter. *Osvobození zvířat*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2001, 259 s. ISBN 80-725-2042-3.
- VANDROVCOVÁ, Tereza. 2009. *Pes jako typický zástupce zvířat v sociálním světě člověka* [online]. Dostupné z: http://humanimal.cz/texty_soubory/pes-ve-svete-cloveka.html
- WACQUANT, L. (2002). *Pierre Bourdieu*. In: *Biograf*. Vol. 27. [online]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v2707>

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.

Katedra sociálních věd

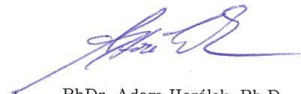
Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2016**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2015

Prohlašuji

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo, na uzavření licenční smlouvy o užití této práce, jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích 30. 6. 2017

Bc. Adéla Olejníková

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce PhDr. Adamu Horálkovi, Ph.D. za cenné rady, a Tomáši Ryškovi Ph. D, který stál za zrodem mého diplomového tématu.

Velké díky patří mým informantům a také mojí rodině, která mě podporovala po celou dobu studia. Poslední poděkování si zaslouží všechny zvířecí bytosti, které mi byly velkou inspirací a motivací.

Všem Vám moc děkuji

Název

Jeden mazlíčkem, druhý večeří: rozdílný přístup ke zvířatům v české společnosti na příkladu pejskařů

Anotace

Diplomová práce se zabývá kategorizací zvířat v rámci české společnosti. Poukazuje na paradox odlišné percepce jednotlivých druhů zvířat a to na příkladu pejskařů, tedy lidí, kteří vlastní psy. Práce vychází z vlastního terénního výzkumu, který probíhal poslední tři roky a byl prováděn především etnografickou metodou zúčastněného pozorování. Na základě výzkumu jsou popsány faktory, které kategorizaci zvířat formují a na základě kterých aktéři vytvářejí hranice mezi jednotlivými kategoriemi zvířat. Důležitou roli zde hraje také samotný postoj výzkumníka k tématu, proto je práce z velké části subjektivní a sebereflektivní. Nadále se práce zabývá termíny jako je karnismus a speciesismus, které jsou neoddělitelně spjaté právě s kategorizací zvířat. Inspirací práce je disciplína Human Animal Studies, především pak její kritická odnož, teoretickým rámcem poskytl concept habitus Pierra Bourdieu.

Klíčová slova

kategorizace zvířat, speciesismus, mezidruhová interakce, habitus

Title

Friend or meat; a different attitude to the animals in Czech society on the example of dog owners

Abstract

The master's thesis deals with a topic of categorization of the animals in Czech Society. The thesis is based on an own field research, using ethnography method of participant observation in the group of dog owners - people who keep dogs as pets. According to categorisation, dog's owners works as the best example to show a paradox of different attitude to the animals. On the basis of research, the data found, described the factors which influence the construction of the boundaries between different animal species. The researcher plays important role in relation to the topic, the thesis includes largely both self-reflection and subjectivity. The terms carnism and speciesism are also mentioned. The thesis is inspired by Human Animal Studies and Pierre Bourdieu's concept of habitus.

Keywords

categorization of the animals, speciesism, multispecies ethnography, habitus

Obsah

Úvod.....	9
1. O kategorizaci.....	11
1.1. Vštěpené kategorie	12
1.1.1. Hospodářská zvířata.....	14
1.1.2. Domácí mazlíčci a psi především	18
1.2. Ideologie karnismu.....	21
1.3. Co vytváří kategorizaci?.....	23
2. Já vegetarián?	27
2.1. O vegetariánství.....	30
2.1.1. Jíst maso se mi přičí	31
2.1.2. Jíst maso ubližuje mému tělu.....	32
2.1.3. Jíst maso ničí naši planetu.....	33
2.1.4. Jiné důvody	35
2.2. Moje role	35
2.3. Vliv Human Animal Studies	38
2.4. Moje limity.....	40
3. Příběhy lidí a zvířat.....	44
3.1. O Sušence.....	44
3.2. Buldočkáři	47
3.2.1. Jak jsme (ne)jedli mrtvoly	50
3.3. Pes a jeho myslivec	51
3.4. Svoje slepice nezabiju	53
3.5. Jak to vidí jinde?	56
4. Závěr.....	58
Bibliografie	60

Úvod

Od dětství jsem měla velmi vřelý vztah ke zvířatům, a to i přesto, že moje rodina k nim nikdy moc netíhla. Můj dětský pokoj byl právě proto přeplněn především těmi plyšovými. Na svého prvního domácího mazlíčka jsem si musela dlouho počkat, a mého velkého dětského snu – mít psa, jsem se nedočkala. A to i přes to, že to bylo spoustu let moje jediné vánoční i narozeninové přání. Každý rok, po štedrovečerní hostině, jsem napjatě čekala, jestli najdu pod stromečkem krabici, ze které na mě vyskočí roztomilé štěně. Nevyskočilo.

Dalo by se říct, že, od dob naivního dítěte, je můj vztah ke zvířatům stejný. Pořád je miluji a asi nikdy mě nepřestanou fascinovat. Za posledních pár let se ale přece jen můj postoj k nim hodně změnil. Z velké části také díky terénním výzkumům, které jsem prováděla.

Už tolik toho bylo napsáno o lidech, o jejich společnostech, tradicích a vztazích. Ano o tom přece antropologie je, je o rozmanitosti lidské společnosti. Nemůžeme ale opomenout, že mnohdy tu společnost obývají a formují i bytosti, které neoznačujeme za *lidské*. Můžeme si pod tímto pojmem představit všechny živé i neživé součásti životního prostředí, které nastavují lidské skupině podmínky k životu. Půda, rostliny, podnebí, nerostné bohatství a pak především ti, bez kterých by naše planeta byla tak chudá. Jsou to zvířecí bytosti. Bytosti, které nám jsou ze všech nejbližší, i když si to leckdy naše antropocentrické duše nechtějí připustit. Mimolidské bytosti, které nejen ochraňujeme, milujeme, ale také zotročujeme a hubíme.

Vztahům mezi lidmi a zvířaty jsem se věnovala již na bakalářském stupni. Tenkrát ke mě myšlenka, výzkumu mezi pejskaři¹, přiletěla jako blesk z čistého nebe. Měla jsem jich kolem sebe dost a způsob jakým se sdružují, právě díky tomu, že se zajímají o psy, mě fascinoval. A samozřejmě zde hráli roli také moji oblíbení psi. Během prvního výzkumu se začal můj zájem o lidsko – zvířecí vztahy prohlubovat. Moje postoje a vnímání zvířat se změnily natolik, že má diplomová práce, ať jsem to v počátcích ani netušila, je také o mě. Myslím si totiž, že jako antropologové, etnografové a výzkumníci, nemůžeme dělat svoji práci s čistou hlavou. Neporozorujeme bez předsudků a bez názorů, jsme totiž pořád jenom lidé. A právě proto je tato práce velmi subjektivní, možná občas až autoetnografická, prošla totiž skrze myšlenkové síto člověka, který má k tomuto tématu vyhraněný názor.

Následující stránky jsou nejen o mém výzkumu, o lidsko-zvířecích vztazích a o kategorizaci zvířat jako takové. Je to i příběh o cestě, kterou jsem si prošla k tomu, abych byla duševně spokojená sama se sebou. O cestě, během které jsem měla možnost poznat řadu úžasných lidských i zvířecích bytostí. Na svém příběhu a také na příběhu jiných se pokusím ukázat, co je kategorizace zvířat, co za ní stojí a jak my, aktéři mého výzkumu, konstruujeme hranice mezi jednotlivými kategoriemi. Na celý fenomén kategorizace pohlížím z pohledu mezioborové disciplíny Human Animal Studies, která je známá především pro svůj kritický přístup na poli studia lidsko-zvířecích vztahů.

¹ Pojem pejskař jsem ve své bakalářské práci používala pro označení takového jedince, který není jen vlastníkem jednoho či více psů ale především s ním/s nimi provozuje aktivní činnosti (psí sporty, chovatelství, vystavování atd.). Rozlišovala jsem pojem pejskař od tzv. majitele psa. Zde k takové diferenciaci docházet nebude a termín pejskař bude použit pro obě výše zmíněné skupiny.

1. O kategorizaci

V samém začátku se budeme věnovat právě kategorizaci zvířat. Rozhodla jsem se takto, jelikož se mě spousta lidí ptala, co to ta kategorizace vlastně je. Většina si myslela, že je to způsob, kterým zařazujeme zvířata do skupin podle druhů. Takovou diferenciaci ale označujeme termínem taxonomie organismů, což je klasifikace organismů a jejich zařazení do taxonomických kategorií (Benda, Babůrek, Kotrba 2005: 12).

Kategorizaci zvířat používáme ve spojení se speciesismem (angl. speciesism) neboli druhovou nadřazeností. Kategorizace se zde projevuje ve vztahu ke zvířatům, a to jak negativně (ve vztahu lidí k hospodářským zvířatům), tak pozitivně (ve vztahu k domácím mazlíčkům). Pojem speciesismu poprvé použil v roce 1970 americký psycholog Richard Ryder. Označil tak vztah, ve kterém figurují lidé jako nadřazené bytosti všem ostatním živým tvorům na planetě, především tedy ve vztahu ke zvířatům (Ryder in Guardian 2005). O popularizaci druhové nadřazenosti mezi širokou veřejností se ale zasloužil především australský filosof, utilitarista a bojovník za práva zvířat Peter Singer (Singer 1975). Jeho kniha *Osvobození zvířat* se stala stěžejním filisofickým dílem pro hnutí za práva zvířat. Koncept speciesismu je často přirovnáván k rasismu, sexismu nebo diskriminaci. Dochází v něm totiž k diskriminaci a vykořisťování mimolidských bytostí těmi lidskými.

Jako příklad ke kategorizaci si vezmeme slepici neboli kura domácího (*Gallus gallus f. domestica*). Zástupce tohoto živočišného druhu bychom podle taxonomické systematiky zařadili do říše *živočichové*, kmene *strunatci*, třídy *ptáci*, řád *hrabaví* a dale (Biological Library 2017). Nicméně v rámci “naší” kategorizace zařazení kura domácího nebude tak složité. Řadíme ho zde

pod pojem *drůběž*, tedy kategorie označující ptactvo, které je možné zužitkovat pro maso, vejce nebo peří, a která patří do větší kategorie tzv. *hospodářských zvířat*.

Bavíme – li se o *hospodářských zvířatech*, téměř vždy definujeme jejich existenci za účelem smrti nebo využití. Jsou tu proto, aby zemřela nebo byla využita. Chováme je za účelem zisku, nikoliv abychom jim poskytli šťastný a spokojený život. Množíme je pouze proto, abychom je dříve nebo později mohli zabít pro maso a kůži, nebo je mohli využít pro mléko či vejce. A udržujeme je na životě, pouze takovou dobu, která je pro nás ekonomicky výhodná (Masson in Čejka 2005: 101). Dalo by se říct, že hospodářská zvířata chápeme pouze jako živé konzervy nebo zásobárny. Stejně tak anglické označení hospodářských zvířat *livestock* doslova znamená *živý inventář* nebo *živou zásobárnu*. Automaticky tedy krávy, ovce, kozy, vepře, drůběž nebo králíky řadíme do kategorie hospodářských nebo také užitkových zvířat. Tyto kategorie se mohou lišit napříč kulturami, jsou kultury, kde do hospodářských zvířat řadí i psy, kočky, plazi nebo hmyz. Tyto ovšem nejsou pro cíl mé práce směrodatné a mohou posloužit pouze k porovnání, nebo zvýraznění daného fenoménu. Já se zde, budu zabírat výlučně kategorizací zvířecích domestikantů a to v české společnosti.

1.1. Vštěpené kategorie

V této části se budu podrobněji věnovat kategoriím hospodářských zvířat a domácích mazlíčků. Nastíním domestikaci těchto zvířat, hlavní rozdíly obou kategorií a především pak jejich funkci pro lidskou společnost.

Stanislav Komárek ve své knize *Příroda a kultura* píše: „Prakticky všechny kultury znaly ve vztahu ke zvířatům 'rozštěpení' na zvířata ceněná, milovaná až hýčkaná a 'ta ostatní', s nimiž se mohlo dít cokoliv. I u tzv. přírodních národů, jejichž zacházení se zvířaty je na naše poměry

neobyčejně brutální (Eskymák psa, který mu nepatří, při setkání zastřelí či minimálně kopne, tropické lovecké národy uchovávají ulovená zvířata, protože v pralese není ledniček, v různě svázaném či zlomeninami imobilizovaném stavu po dlouhé dny bez hnutí brvou), vždy existují nejrůznější domácí miláčkové, ať už z řad ochočených divokých ptáků a savců, či už domácích zvířat, kteří jsou bedlivě opatrováni, s nimiž se členové kmene i v nouzi dělí o potravu a kteří jsou po smrti začasť oplakáváni a pohřbíváni jako lidé.“ [...] „ (Komárek in Kolář 2008: 24).

Komárek poukazuje na fakt, že rozdělení zvířat do kategorií, podle kterých určujeme náš vztah k nim a způsob, jakým s nimi budeme zacházet, se objevovalo už od pradávna. A jinak tomu není ani dnes. Dvě základní kategorie zvířat můžeme najít i v oblasti české legislativy, což ukazuje jak moc jsou v našich myslích ony kategorie zakořeněny, a proto je chápeme jako „normální“ a především „legální“.

„V českém zákonu na ochranu zvířat proti týrání 246/1992 Sb. (poslední změna: 77/2006 Sb.), § 5 ods. (1) se píše: ‚Nikdo nesmí bez důvodu usmrtit zvíře.‘ Avšak hned vzápětí v paragrafu 5 odst. (2) písm. a) čteme: ‚Důvodem k usmrcení je využití produktů hospodářských zvířat.‘ Přičemž tentýž zákon v paragrafu 3 písm. c) říká: ‚Pro účely zákona se rozumí hospodářským zvířetem zvíře chované pro produkci živočišných produktů, vlny, kůže nebo kožešin, popřípadě pro další hospodářské nebo podnikatelské účely, zejména skot, prasata, ovce, kozy, koně, osli a jejich kříženci, drůbež, králíci, kožešinová zvířata, zvěř a jiná zvířata ve farmovém chovu a ryby, včetně zvířat produkovaných jako výsledek genetických modifikací nebo nových genetických kombinací.‘ (Kolář, 2008:33)

Paradoxem stále zůstává, že legálně můžeme zabít jakékoliv domestikované zvíře, kromě psa a kočky. A dále je zarážející, že i samotné zabití hospodářského zvířete má v naší zemi svoje pravidla.

1.1.1. Hospodářská zvířata

„Představme si, že jednoho dne přistanou na naší planetě cizí bytosti z vesmíru. Bytosti, jaké vystupují v hollywoodském filmu Den nezávislosti. Jsou neuvěřitelně inteligentní a lidi vysoce převyšují. Protože však není vždy k dispozici odvážný americký prezident v bojovém letounu a tentokrát ani žádný zneuznaný génus neochromí mimozemské počítače pomocí pozemských virů, cizí bytosti nad lidstvem brzy zvítězí a zbaví je svobody. Začíná bezpříkladná vláda teroru. Mimozemšťané používají lidi k lékařským pokusům, z jejich kůže vyrábějí boty, sedadla do aut a stínidla k lampám, znehodnocují jejich vlasy, kosti a zuby. Kromě toho lidi jedí, zejména děti a kojence. Chutnají jim ze všeho nejvíc, protože mají jemné maso.

Jeden člověk, jehož právě vytahují ze žaláře k nějakému lékařskému pokusu, na tyto cizí bytosti křičí: ‘Jak můžete něco takového dělat? Copak nevidíte, že máme cit, že nám to působí bolest? Jak nám můžete brát děti, zabíjet je a pojídat? Nevidíte snad, jak trpíme? To si neuvědomujete, jak nepředstavitelně krutí a barbarští jste? To nemáte ani kapku soucitu a žádnou morálku?’ Mimozemšťané přikyvuji. ‘Ano, ano, ‘souhlasí jeden z nich. ‘Možná jsme trochu hrůzní. Ale podívejte se, ‘pokračuje, ‘my jsme vám nadřazeni. Jsme inteligentnější než vy a také rozumnější, umíme spoustu věcí, které vy neznáte. Jsme vyšší druh, existujeme na zcela jiném stupni, a proto si s vámi smíme dělat, co chceme. Ve srovnání s tím naším, váš život za mnoho nestojí. A kromě toho, i kdyby naše počínání nebylo tak zcela v pořádku, jedno je jisté: Prostě nám moc chutnáte!’ (Hub 2012: 9).

Samozřejmě, že v často citovaném úryvku z knihy *Kdo jsem?* Richarda Davida Prechta představujeme ony mimozemšťany my lidé. Tento výjev použil právě pro zvýraznění onoho

paradoxu nadřazenosti lidí. Jak jinak se také vcítit do role trpících než si představit situaci z jejich perspektivy?

“Hospodářská zvířata jsou ta zvířata, která člověk přijal do své péče a drží je odděleně od volně žijících zvířat stejného či příbuzného druhu. Mutace a cílený výběr určitých jedinců k chovu vedly k tomu, že se domácí zvířata liší od svých původních volně žijících forem v tělesných znacích, ve výkonnosti (užitkovosti) a chování. Jejich vlastnosti jsou dědičné. [...] Jako zemědělská zvířata označujeme druhy domácích zvířat, jejichž produkty slouží jako potraviny nebo suroviny, či jejichž práci člověk využívá“ (Sambraus 2001: 8).

Takovou definici hospodářských zvířat můžeme najít v *Atlasu plemen hospodářských zvířat*. Sambraus popisuje soužití hospodářských zvířat a člověka jako symbiotické, tedy prospěšné pro obě strany. Následuje ale tvrzení, že se postupem času stalo prospěšným více pro člověka než pro zvířata. Dále uvádí, že bez hospodářských zvířat by nikdy nevznikly vyspělé lidské civilizace, jelikož maso zvířat nám pomohlo rozvíjet se. Předkládá také veškeré další využití zvířecích produktů například k výrobě vlny, kožešin, mýdel, svíček a podobně (Sambraus 2001: 8 - 9).

Souhlasím s tvrzením, že bez zvířat, ať už jako silných pomocníků nebo zásobáren živočišných bílkovin, by se nejspíš lidstvo neposunulo do bodu, ve kterém je dnes. Ale ať už byl dříve tento vztah jakkoliv prospěšný zvířatům, člověk je krmil, poskytoval jim ochranu i přístřeší, tak dnes tomu rozhodně tak není. Oponovat můžete tím, že tato zvířata by tu bez nás nebyla a neměla by co jíst. Ano, zřejmě by tu nebyla, jelikož by nám známé zdomácnělé druhy, jako tur domácí či prase domácí, neexistovaly. Já tvrdím, že než krátký život ve stísněném prostoru a v utrpení, který končí jistou smrtí, je lepší život žádný.

Symbióza lidsko-zvířecího vztahu, v souvislosti se zvířaty hospodářskými, dnes rozhodně neprobíhá. Možná tomu tak bylo kdysi, v době, kdy naše pra(pra)babičky žily ve stavení se zahradou, ke které byla přidružená maštal s kravkou. Ta dostala najíst, celý den trávila na pastvě a bylo o ní skvěle postaráno, protože mnohdy byla tím nejcennější co rodina vlastnila. Životy dnešních krav, vepřů a kuřat jsou ale jiné. Namačkaní ve velkochovech, krmení granulovanou nebo sypkou stravou. Nedostatek místa, kanibalismus, mrzačení těl bez anestezie, nepřirozeně rychlý růst svalové hmoty, inseminace a odebírání mláďat ihned po narození. Taková je realita dnešních velkochovů.

Hospodářská zvířata přišla o veškeré důstojné postavení v lidském světě. Stala se jen produktem, kouskem hmoty na pultech supermarketů. Ne nadarmo celý tenhle proces nese označení živočišná výroba. Protože zde už nemluvíme o chovu, ale o velkovýrobě zvířat. Tyto chápeme jako bytosti bez jména, bez pocitů. Jejich hlavní účel je nejen nás nakrmit, ale především uspokojit naše chuťové buňky.

Kde se ale vlastně hospodářská zvířata vzala a co vedlo k tomu, aby je člověk domestikoval? Sambraus napsal, že jsou to zvířata „která člověk přijal do své péče“(Sambraus 2001: 8 – 9), tak tomu ale dozajista nebylo.

„Jedná se o cosi zcela fascinujícího – propletení dvou živočišných druhů (popř. živočišného a rostlinného), přičemž jeden z nich hraje jakýmsi způsobem tu dominantnější a vědomější roli (tím se domestikace, pokud vůbec, liší od symbiózy, É. Odum upozorňuje zcela správně na to, že proces je zcela mutuální a není úplně zřejmé, kdo koho si vlastně ochočil a omotal okolo prstu – lidská civilizace je na kravách závislá minimálně stejně jako krávy na ní“ (Komárek in Kolář 2001: 1).

Domestikací nazýváme dlouhodobý proces, kterým lidé cíleně a postupně přetvářejí celé populace organismů. Takovými nebyly a nejsou pouze živočichové, ale také rostliny a mikroorganismy. Nás samozřejmě zajímá pouze domestikace zvířat, která, během desítek až tisíců let domestikace, prošla fyziologickými, morfologickými, ale také psychickými změnami. Důležité je také vědět, že veškeré tyto změny jsou geneticky přenositelné (Šebková 2009).

Domestikace, která, ať se tak může zdát, ale nebyla procesem výhodným pouze pro člověka. V počátcích nesla jisté výhody i pro zvířata, která tímto procesem procházela. Tím se dostáváme k tomu, jak se stalo, že pouze některé živočišné druhy bylo možné zdomestikovat. Evoluční psycholog a geograf Jared Diamond ve své knize *Guns, Germs and Steel* představuje šest kritérií, podle kterých bylo možné domestikovat dnes známé domácí druhy zvířat (Wolchover 2012).

První aspekt se týká potravy. Pro zvířata herbivorní (býložravce) a omnivorní (všežravce) se lépe obstarává dostatek potravy než by se získával pro masožravce nebo dokonce potravní specialisty, mezi které řadíme třeba koalu nebo pandu. Zvířata vhodná k domestikaci také musela mít předpoklad jednoduše se rozmnožovat v zajetí, což není možné u všech druhů. Problémy reprodukce v zajetí můžeme vidět u některých divokých zvířat v zoologických zahradách.²

Pokud se již zvířata povedla rozmnožit záleželo na dalším důležitém bodu, a to na růstu mláďat. Při výběru budoucích domestikantů bylo stěžejní to, jakou dobu trvá mláďatům dospět. Logicky kratší doba byla výhodnější. Poslední kritéria se dle Diamonda týkají etologie, neboli chování zvířat. Jednodušeji se domestikovala zvířata od přírody krotká a poslušná, která

² Na tomto příkladu bych ráda uvedla další z faktorů, který dle mého názoru mohl také ovlivnit domestikaci. Známé jsou případy ohrožených nosorožců, kteří se jen ojediněle rozmnožují v zajetí zoologických zahrad. To je způsobeno tím, že nejsou schopni reprodukce mimo svůj přirozený biotop (Vandrovcová, Úvod do Human Animal Studies 2015). Možná také právě proto, se podařilo zdomestikovat ty druhy, které jsou schopné lépe reagovat na změny životních podmínek.

neměla tendenci ke stádovému panikaření (jako tomu můžeme vidět u antilop nebo gazel) a u kterých funguje sociální hierarchie. Zvířata žijící ve skupinách se silným instinktem následovat vůdce, se člověku podařilo lehce uzpůsobit, jelikož roli vůdce převzal sám (Wolchover 2012).

Dle výše uvedených, tak po celém světě došlo k nezávislé domestikaci dobytka a drůbeže. Vepř, tur domácí, kozy, ovce, kuřata, kachny, husy i králíci patří v české společnosti k těm, jejichž maso se servíruje na naše talíře. Zvířata krotká, která neměla ostré zuby a velké tlapy, jako šelmy, nebo dlouhé kly a velká těžká těla jako slon³, aby se mohla ubránit postupné domestikaci a zotročení, které jí následovalo.

1.1.2. Domácí mazlíčci a psi především

Druhou kategorií, na kterou je zaměřen hledáček mého objektivu, jsou zvířata spadající do skupiny *domácích mazlíčků*. Roztomilá koťátka s obříma očima, zakrslý chlupatí králíci, pestrobarevní papoušci schopní mluvit skoro jako my, ale také nejrůznější zástupci plazů, dokonce i hmyzu. A pak samozřejmě ti, kteří u nás v republice patří k nejoblíbenějším – psi.

Kategorie domácích mazlíčků je více než pozoruhodná. Pokud je účel chovu hospodářských zvířat zjevný, jaký je pak účel chovu domácích mazlíčků? Čím si vysloužili, že jejich životy jsou pro nás hodnotnější a jejich smrt nám vhání slzy do očí?

Zdá se, že domácí mazlíčci tu byli už v počátcích domestikace a důvodů, proč se z nich nestala další zvířata vhodná k porážce, mohlo být hned několik. Oplývali totiž naprosto jinými dovednostmi a vlastnostmi než dobytek či drůbež.

³ Bohužel i některé slony, i přes to, že mohou jediným pohybem zabít člověka, se podařilo zotročit. A nejen ty, stejně tak některé šelmy a jiná velká zvířata. U nich ale nehovoříme o domestikaci, nýbrž o ochočení, což je jev odlišný.

Kosterní pozůstatky a paleontologické nálezy předpokládají, že například psovité šelmy se v okolí lidských sídlišť vyskytovaly už v pravěku. Dokonce měly člověka i následovat, což se ale nedá přesně určit. Pravděpodobnější je, že je člověk začal záměrně domestikovat a psovité šelmy mu pak sloužily jako ochránci, pomáhaly při lovu a ničily škůdce (Kholová 1987).

Nemluvím zde o psech, jen v souvislosti s tím, že patří mezi jedny z hlavních aktérů mého zájmu. Pokud se zamyslíme nad ostatními druhy zvířat, která v domácnostech figurují jako domácí mazlíčci, najdeme jich mnoho. V dnešní době není výjimkou chovat například i divoké druhy (k čemuž se já osobně stavím velmi negativně). Nicméně psi a kočky prošli během domestikace těmi nejmarkantnějšími změnami, které nenajdeme u jiných druhů. A nemluvím zde pouze o té spoustě plemen, ze kterých si vybere i ten nejnáročnější majitel. Psi byli šlechtěni také po psychické stránce, kdy se jim během domestikace upevňovaly žádoucí vlastnosti. Někteří disponují dobrými loveckými schopnostmi, jiní jsou zase skvělými rodinnými společníky nebo partnery při sportu.

Například králíci nebo hlodavci nikdy nebudou člověku dělat společnost s takovou oddaností jako pes. Měla jsem králíky dva, od mláděte byli ve velmi blízkém vztahu s lidmi. Dalo by se tedy říct, že se při kontaktu s nimi budou chovat klidně, ale i po nějaké době měli neustále tendence utíkat a bránit se lidské ruce. Stejně tak třeba myš bude mít “zaječí” úmysly dostane-li se ven ze své ubikace. Vyjimkou zde může být potkan, který se od myši ve vztahu k člověku liší, jelikož je schopný si k němu vytvořit velmi vřelý vztah. Na příkladu králíků chci zdůraznit proč je právě pes tak oblíben. Mohlo by se říct, že mu byla během procesu domestikace z mysli vymazána touha po svobodě a návratu zpět do “přírody”.

Nebudu daleko od pravdy, když se domnívám, že psi a kočky (i když kočky si zachovaly více přirozených instinktů a samostatnosti než psi) jsou v rámci kategorie domácích mazlíčků

něčím zvláštní. A jsou to především psi, kteří mají jednu zvláštní vlastnost, tu nemůžeme popřít ani v případě, že nejsme jedním ze zarytých milovníků těchto šelem. Psy se nám, jak už bylo řečeno, během dlouhodobé domestikace podařilo uzpůsobit k obrazu svému, a to nejen po vizuální stránce (Kholová 1987). Proto na dalších řádcích bude řeč především o nich. Staly se nám oddanými společníky a partnery, kteří s námi žijí v jakési zvláštní symbióze. My jim poskytujeme potravu, přístřeší a staráme se o jejich zdraví. Oni nám dávají svou oddanost, lásku a snaží se nás povzbudit, kdykoliv jsme na dně.

Zamyšlení nad vztahem pes – člověk mě dovedlo k několik dalším zajímavým konceptům, nebo důvodům, proč lidé taková zvířata chovají. Užití psů se totiž od dob pravěku a starověku hodně změnilo (ať už sloužili k náboženským účelům, jako ukázka prestiže a moci, nebo k ochraně a pomoci). Dnes je jejich funkce hlavně společenská, v menším počtu potom pracovní. Psi jsou společníci i módní doplňky, které máme tendenci antropomorfizovat, protože si jejich chování nechápeme jako “zvířecí”. Psi jsou schopni fungovat v mezidruhovém vztahu jako rovnocenní partneři, kteří nám oplácí naši lásku. Zůstávají s námi nejen z toho důvodu, že je krmíme a poskytujeme jim domov. Mohli bychom říci, že s námi zůstávají protože sami chtějí. I když při pořízení štěněte, nebo při adopci psa z útulku, jsme my ten kdo si vybírá. Malá chlupatá kulička neřekne majiteli své matky “S tímhle já domů nejdu!”. Na druhou stranu i kdyby si to v první chvíli myslela, je pak schopná opřevzat lásku každému člověku, někdy dokonce i takovému, který se o ni řádně nestará.

Také je dost možné, a mě osobně se tato myšlenka líbí, že lidé vůbec nejsou ti, kteří chovají či drží domácí mazlíčky. Někdy to může vypadat zcela naopak. Co by si pomyslel mimozemšťan, použiju-li paralelu Richarda Davida Prechta, sledující člověka, který krmí svého

psa, jde s ním na procházku, uvolní mu kus své postele a ještě po něm sbírá hromádky? Nejspíš, že si ty chlupaté potvůrky pozemšťany moc pěkně ochočily.

V souvislosti s výše uvedenými fakty pak tedy není divu, že domácí mazlíčci, a podle počtu chovaných jedinců, psi především, jsou v lidské společnosti a lidské mysli chápáni jako bytosti, jejichž život má větší hodnotu, než život zvířat hospodářských.

1.2. Ideologie karnismu

“Další víkend s pejskaři je za mnou. Tentokrát v malebném prostředí zimních Jeseníků. Teda zimních, letošní zima moc studená a bílá nebyla. Vsadila jsem na jistotu domácí kuchyně a přivezla si jídlo z domů. Nechtěla jsem riskovat, že jako naposledy dostanu k večeři špagety s kečupem. Moje přítomnost u společných večeří vzbuzovala rozruch, když jsem si přinesla plastové krabičky s domácí stravou. Byla jsem jednoduše divná, byla sem kytkožrout nebo ten, co zapomněl, že tradiční masopust už dávno skončil. U všech těch vtípků se všichni vesele ládovali bramborovými knedlíky plněnými uzeným masem. A probíraly se „psí záležitosti“. Jak jsem si toho paradoxu nikdy dřív nevšimla, tak teď jsem ho viděla všude. Kde se v lidech bere ta neutuchající láska ke psům a zároveň otupělost vůči zvířatům jiným?

Další zvláštností bylo, že se nikdo z přítomných nezajímal o to, proč jsem přestala jíst maso. A už vůbec nikdo neproněsl větu ve stylu ‘Však je to tvoje věc, každý ať si jí co chce.’ Vlastně nikdo moc netoleroval můj přístup. Byla jsem prostě divná a basta! A pak taky, bez masa přece nemůžu mít dostatek živin, komplikuju si život a pomalu se zabíjím.“⁴

Proč tedy maso hospodářských zvířat pro nás je jedlé, zatímco jíst maso domácích mazlíčků nám přijde zvrácené nebo nechutné?

⁴ Terénní deník, listopad 2015

V rámci druhové nadřazenosti fungujeme aniž bychom si to sami uvědomovali. Praktiky speciesismu si osvojujeme díky společnosti, ve které vyrůstáme. A během socializace se učíme nejen, jak se zařadit mezi bytosti lidské, ale také přejímáme zažité struktury týkající se bytostí nelidských. Zvířecí kategorie jsou nám vštěpovány už od dětství. A to nejen v kuchyni u nás doma, ale také například ve formě dětských básniček a říkadel. Děti si tak rychle udělají jasno v tom, že vepřík patří na talíř a pejsek si zaslouží podrbat a milovat (Kolář 2008: 25 – 27). Až postupem času, kdy si budou sami budovat své názory, mají možnost ona zažitá schémata nabourat.

S termínem *carnism* přišla poprvé v roce 2010 americká psycholožka a veganská aktivistka Melanie Joy ve své knize *Why we love dogs, eat pigs, and wear cows: an introduction to carnism: the belief system that enables us to eat some animals and not others*. Karnismus popisuje jako protichůdnou ideologii k vegetariánství a veganství. Stejně jako vegetariáni mají argumenty obhajující jejich jednání, mají i karnisté (označení pro “meat eaters”) ideologický systém, kterým si konzumaci masa ospravedlňují.

Všichni víme co znamená být vegetariánem, není to jen směr, který je řízen specifickými stravovacími návyky, je to také životní styl spojený s určitou filosofií (podrobněji v oddílu 2.1.). Pokud tedy máme potřebu pojmenovat člověka, který věří, že zabíjení zvířat pro maso není etické, je také potřeba “označkovat” toho, kdo stojí proti němu. Do doby vzniku pojmu karnismus se používalo trochu ofenzivní označení “masožrout” (v originále “meat eater”), což jak Joy uvádí nebylo adekvátní. Stejně bychom mohli jedince, který maso nejí, označit jako “kytkožrout” (v originále “plant eater”). Tato označení ovšem reflektují pouze chování spojené s potravou, tedy samotný fakt, že jedinec jí/nejí maso, bez jakékoliv filosofie či ideologie. Vegetariánství je ale ucelený ideologický postoj, který striktně nesouvísí jen se stravou. V

kontrastu s tím nehledíme na konzumaci masa stejnou perspektivou – nevnímáme to jako volbu, spojenou s vnímáním zvířat. Naopak to vnímáme jako systém, který je daný a “přirozený”, protože stejné praktiky provádí valná většina z nás. Jíme zvířata a nepřemýšlíme nad tím, protože to na čem je tato ideologie (v originále Joy používá pojem *belief system*) založena je neviditelné. Karnismus je pak ideologií, ve které je konzumace masa vnímána jako etická a patřičná. Vegetariánství praktikují vegetariáni a karnismus pak karnisté. Toto označení se nehodí plést s pojmem *carnivore/masožravec*, jelikož karnisté jsou všežravci, kteří mohou narozdíl od masožravců, bez masa přežít. Konzumovat maso je jejich vlastní volba (Joy 2010, 28 – 30).

Ideologie karnismu je úzce spjata s kategorizací zvířat, protože na základě kategorizace určujeme, která zvířata jsou pro nás jedlá a která nikoliv. Následovně se budu věnovat vztahům mezi pojmy kategorizace zvířat, speciesismus a karnismus, a pomocí toho se pokusím osvětlit jednání člověka v rámci těchto ideologií.

1.3. Co vytváří kategorizaci?

V podstatě stojíme před třemi pojmy – speciesismus, kategorizace zvířat a karnismus. Nyní již o každém z nich víme co potřebujeme, je tedy na snadě pustit se do vlastní analýzy. Do analýzy toho, jak jsou tyto pojmy propojené, a proč neustále přetrvávají v lidských myslích, aniž by si lidé uvědomovali jejich vliv. Taková analýza je cílem mé práce. Cílem je také zjistit, čím je kategorizace zvířat vytvářena, co ji podporuje a jak se vymanit z jejích spárů (pokud je to vůbec možné).

Položme si tedy základní otázky znovu. Na základě čeho funguje kategorizace zvířat v české společnosti? A jak aktéři výzkumu konstruují hranice mezi danými kategoriemi?

Domnívám se, že vztahy mezi výše uvedenými pojmy, fungují dle tohoto modelu. Druhá nadřazenost funguje v rámci celého lidstva, je podpořena antropocentrickou perspektivou, která povyšuje člověka nad ostatní živé organismy. Bez druhové nadřazenosti by nadále nebylo kategorií, tedy kategorizace. Tyto kategorie se liší napříč společnostmi. Obecně ale na základě nadřazenosti kategorizujeme zvířata podle inteligence, stupně složitosti, výše užítku pro nás samotné, nebo podle jejich pozice v rámci lidské společnosti. Produktem speciesismu a kategorizace je pak ideologie karnismu, ve které nevědomě žijeme, a která nás učí, jak si nadřazené chování ospravedlnit.

Zaměříme-li se na kategorizaci, můžeme určit následující aspekty, které ji v české společnosti nejen vytváří, ale také nadále podporují a formují.

Jedním z důležitých faktorů je podle Melanie Joy *vnímání*. Právě vnímání z velké části určuje naši realitu, udává, co si myslíme, co cítíme a také jak budeme jednat. Psy vnímáme jako nám rovné – mají svá jména, hrajeme si s nimi, slavíme jejich narozeniny nebo s námi sdílí postel. Jak bylo již výše zmíněno, jejich chování nám nepřipadá *zvířecí*. Naše vnímání je tak ovlivněno antropocentrismem, máme tendence psy polidšťovat a dávat jejich životu větší emocionální hodnotu. Na druhé straně například krávy jsou pro nás jen anonymní zvířata, ze kterých je námi oblíbené maso a mléko. A i když krávy a psy mají stejné pocity nebo vědomí, naše vnímání jednotlivých druhů se liší (Joy 2011: 11 – 21).

Vnímání jako psychologický pojem, ale není odpovědí na naši otázku. Ono samo je totiž vystaveno předpokladům, které jsou nám předávány skrze společnost.

Podívejme se na vnímání prostřednictvím habitu Pierra Bourdieuho. Právě habitus je, dle mého názoru, koncept, kterým se dá jednání v rámci kategorizace (speciesismu i karnismu) logicky vysvětlit.

Habitus je soubor individuálních a individualizovaných dispozic, předpokladů, které fungují k vnímání, jednání a myšlení ve světě určitým způsobem, jsou výsledkem působení objektivních struktur, kterým je příslušný aktér dlouhodobě vystaven. Tyto dispozice, které vytváří jedincům habitus jsou trvalé a jakmile se jednou usadí, člověk se jich nemůže snadno zbavit. Tak dojde k tomu, že jsou vtěleny do jeho mysli i těla, a on si je nese napořád s sebou. Důležité je také zmínit, že habitus není nikdy plně vědomý – aktéři si ho neuvědomují. Zjednodušeně můžeme říci, že k tomu aby jednali nějakým způsobem, nepotřebují žádný návod, struktury ani významy (Růžička, Vašát 2011: 131 – 132).

V případě kategorizace jsou nám během socializace ale také výchovy vštěpovány určité představy o zvířatech. Společnost nás učí, jak se zvířata kategorizují, jakou mají roli v našem světě a jakou hodnotu pro nás mají jejich životy. Dle tohoto, pak také ke zvířatům přistupujeme a dále pomáháme šířit tento model skrze naše potomky. Bourdieu tvrdí, že habitus je systémem “[...] trvalých, přenositelných dispozic[...].” (Bourdieu in Růžička, Vašát 2011: 131), ale pokud su tento jeden z mnoha habitů v našem životě uvědomíme, můžeme ho změnit. Stává se z toho dlouhodobý proces, ale samozřejmě to není nemožné. Jedinec, který se rozhodne svůj postoj ve vztahu ke zvířatům změnit je vystaven velkému tlaku ze strany okolí, ale pokud se mu podaří si svoji novou pozici, s novou perspektivou obhájit, má vyhráno.

Zmínila jsem také roli výchovy. Můžeme se domnívat, že rozdílné předpoklady o zvířatech bude mít dítě, které vyrůstá v rodině, kde je konzumace masa naprostou samozřejmostí a dítě, které vyrůstá v rodině vegetariánů. Zde můžeme předpokládat, že potomci budou

následovat jednání svých rodičů. U mých informantů karnistů bych tento model mohla potvrdit, jelikož rodiče každého z nich maso konzumovali. Naopak je tomu ale u mých “vegetariánských” informantů, ani jeden z nich neměl v rámci nukleární rodiny žádného vegetariána. Můj vzorek byl ovšem velmi omezený na to, abych mohla v tomto případě dělat objektivní závěry.

Další důležitou roli v procesu kategorizace hraje také otupělost. Psychické otupění, psychologický proces, kdy se emocionálně a mentálně odpoutáme od nějaké negativní zkušenosti, může být jedním z důvodů, proč nám konzumace masa zvířat nezpůsobuje výčitky svědomí. Psychické otupění je, jak tvrdí Joy, normální a nevyhnutelná část našich každodenních životů. Umožňuje nám fungovat v krutém nepředvídatelném světě a učí nás pracovat s vnitřní bolestí. Maso tedy sice posuzujeme podle toho, z jakého zvířete pochází, ale dále nás zajímá spíš chuť, aroma, struktura nebo jak je upravené. Nemyslíme na to, že pochází ze zvířete, které kvůli naší chuti trpělo. Jíst mrtvá zvířata nám tedy přijde “normální”, protože to dělají i ostatní a maso nám chutná. Nevidíme-li způsoby, kterými se zvířata zabíjejí, je pro nás jednodušší nespojit si steak s mrtvým zvířetem (Joy 2011: 18 – 19).

2. Já vegetarián?

„Stydím se. Stydím se sama před sebou, že mi trvalo tak dlouho, než jsem pochopila, co je skutečná láska ke všemu živému. Až blízké soužití s nelidskými zvířaty mi otevřelo oči a já si uvědomila skutečnou hodnotu jakéhokoliv života. Dlouhá léta jsem se považovala za milovnicka zvířat a možná jsem jím i byla. Zároveň jsem byla také vášnivým milovníkem masa. A maso... pochází ze zvířat. Ze živých zvířat, která mají pocity, cítí bolest i lásku. Ze zvířat, která zemřela kvůli našim mlsným jazykům a nenasytným žaludkům.

Stydím se za to, že jsem věděla, odkud maso pochází, a přesto jsem byla schopna ho jíst. Stydím se za to, že jsem schopna nadevše milovat svého psa a zároveň jíst kousky mrtvého prasete. Všem těm zvířatům, která za ty dlouhé roky zemřela kvůli mým chutím, se omlouvám a slibuji jim, že za jejich druhy budu od teď bojovat.“⁵

Tyto myšlenky mi proběhly hlavou během jedné sekundy. V tu chvíli jsem ležela na posteli a sledovala jeden z těch aktivistických filmů, který má lidem otevřít oči. Někteří z mých přátel o něm s posměchem říkaly „to je ten film, po kterém se každý stane vegetariánem“. Moc dobře jsem věděla, do čeho jdu. Buď potvrdím sama sobě, jak pokrytecká v chování ke zvířatům jsem, nebo dojde k zásadní změně a sáhnu si do svědomí. Popravdě jsem spíš sázela na své pokrytectví. Trvalo přece dlouhá léta a byla jsem v něm dost zběhlá... Navíc, dělá to tak přece každý v mém okolí, takže...

Půlka mého já si říkala, že není možné, aby jeden snímek změnil moje dosavadní stravovací návyky, přitom ale druhá půlka volala po změně. Už v době kdy jsem pracovala na výběru tématu diplomové práce, jsem věděla, že jednou chci s masem skoncovat. Nebyla jsem ale na sto

⁵ Terénní deník, červenec 2014

procent odhodlaná a chyběl mi počáteční impuls. Trochu jsem doufala, že se mi během mého výzkumu věci osvětlí a já ponořením se do tématu onen impuls najdu. K tomu vůbec nedošlo a já svoje postavení změnila dříve, než samotný výzkum začal.

Film *Earthlings* je dokument americké ekologické organizace Nation Earth z roku 2005, který většinou pomocí skryté kamery ukazuje, jak brutálně člověk využívá zvířata. Na film mě upozornil vedoucí mojí bakalářky. Ten mi v souvislosti s pejskaři, kterými jsem se tenkrát začala zabývat, položil otázku, zda by nebylo zajímavé zhodnotit jejich vztah i k jiným zvířatům. Přesněji pak, jak je možné, že pejskaři milují své psy, ale nedělá jim problém zakousnout se s chutí do šťavnatého steaku. Od té chvíle jsem se této myšlenky nemohla zbavit a ať se do konceptu mé bakalářské práce nehodila, nehodlala jsem ji nechat pohřbenou hluboko ve své mysli.

Pětadvadesátiminutový snímek je rozdělen do pěti částí – mazlíčci, jídlo, oblečení, zábava a vědecký výzkum. Každá z kapitol ukazuje utrpení a smrt zvířat pro lidskou potřebu v různých odvětvích průmyslu i zábavy. Za roztomilostí štěňat v klecích zverimexu, vidíme týrání jejich rodičů v psích množárnách, přeplněné psí útulky nebo usmrcení zdivočelých psů na ulicích Los Angeles. Vidíme lahodný steak na talíři, za nímž stojí neskutečná bolest a utrpení dobytka na jatkách. Dámu v krásném luxusním kožichu, který je ušit z krve a nářku zaživa stahovaných zvířat na kožešinových farmách. Děti žasnoucí nad uměním cirkusového principála, který dokáže zkrotit kdejakou šelmu a jejich rodiče platící za ostré bodce a praskající biče, které *krotí* divoká zvířata. Ženy toužící po dokonalé pleti a krásných vlasech kvůli, kterým zemře v laboratořích na celém světě ročně 115 milionů zvířat.

Cílem snímku je nejen donutit diváky přehodnotit svůj životní styl, který se v konzumní společnosti ve většině případů propojuje právě se smrtí a utrpením zvířat. Také poukazuje na paralelu s rasismem, sexismem a speciesismem, tedy druhovou nadřazeností.

Ano, záběry z jatek dnes vidělo spoustu lidí. Fotky i videa lehce najdeme na internetu a to nejen na stránkách aktivistických hnutí. I já jich před Earthlings pár viděla a nijak mě to nezměnilo. Vždy jsem se snažila sama sobě své jednání ospravedlnit a to mi stačilo. Dnes už vím, že by moje tehdejší obhajoby patřily do typických argumentů karnismu - jíst maso je pro člověka přirozené, člověk potřebuje živočišné bílkoviny, lidský život má větší hodnotu než zvířecí, zvířata jsou tu pro lidi apod. S tím vším jsem tehdy souhlasila a pravděpodobně bych byla souhlasila i dnes. Ale ten první červencový večer se mnou byl ještě někdo, kdo to celé ovlivnil nejvíce. A ten někdo byl pes.

Sušenka se mnou tou dobou žila v jedné domácnosti už rok a i za tu krátkou chvíli si mě dokonale omotala kolem prstu, jak jen to psi umějí. Stala se právoplatným členem mé rodiny, stala se mým dítětem. A už na začátku našeho soužití mi ukázala jaké to je milovat jinou bytost než lidskou. Milovala jsem ji vlastně ještě dávno předtím, než se narodila. A když jsem ten večer koukala do jejích očí, došlo mi to. Nechci milovat svého psa a přitom sobecky vraždit jiná zvířata. Protože jeho smutné oči, když provede nějakou lumpárnu, se ničím neliší od těch ustrašených očí dobytka v nákladňáku, který míří na jatka. Americký filosof Tom Regan měl pravdu, když řekl „Pro ty, kteří uvidí Earthlings, už svět nebude, co býval.“⁶

V rodině jsem se s velkým pochopením nesetkala. Nikdo nechápal, proč se jejich dcera a vnučka, která vždy milovala výpečky se zelím a krkovičku na grilu, ze dne na den rozhodla přestat jíst maso. Návštěvy u babičky doprovázely otázky jako „Kdy zase to maso začneš jíst?“,

⁶ <http://www.nationearth.com/films/>

a „Vážně si na ty suchý brambory nedáš aspoň šťávu z kuřete?“. Věděla jsem, že začátky budou nejhorší, ale když je zvládnou, všichni si zvyknou.

Celý můj dosavadní hodnotový systém se sesypal jako domeček z karet. Nejen, že jsem vyřadila maso, ale omezila jsem i ostatní živočišné produkty. Změna se týkala také kosmetiky. Z komerčních lehce dostupných a levnějších chemických přípravků jsem přesedlala na převážně přírodní a netestovanou kosmetiku. Většinu čisticích prostředků mé domácnosti nahradil ocet a soda a dokonalou čistotu prádla i při nízkých teplotách mi zajistilo obyčejné olivové mýdlo. Ve chvíli kdy má člověk investovat do dražší přírodní a etické kosmetiky, nebo si má vyrobit něco sám, si vlastně uvědomí, jak málo toho potřebuje.

2.1. O vegetariánství

Byl jednou jeden člověk, který se rozhodl, že přestane jíst maso. Ostatní si mysleli, že se docela zbláznil, ale on nechtěl jíst mrtvá zvířata, jelikož je měl rád, a nechtěl se pokaždém jídle cítit tak těžký a unavený. A stejně jako se zvířata dělí podle toho čím se živí, rozhodl se, že je na čase svoji specifickou dietu pojmenovat. Říkat si býložravec se mu očividně nechtělo. Začal si tedy říkat *vegetarián*, od anglického slova *vegetable*, které označuje zeleninu nebo také rostlinu (Etické vegetariánství 2017). Jak tak vegetarián chodil po světě, potkával i další lidi, kteří o sobě tvrdili, že jsou vegetariáni. Každý z nich měl ale o vegetariánství jiné představy. Jeden jedl jen maso rybí, druhý nejedl žádné živočišný produkty. Vegetarián byl zmatený a řekl si, že je potřeba v tom udělat pořádek. Rozdělil tedy všechny vegetariány a každé ze skupin dal jiný název, podle toho co její členové jedí. Těm co nejí veškeré maso, ale nemají problém konzumovat vejce a mléčné výrobky, zůstalo obecné označení vegetariáni (někdy se používá i pojem ovo-lakto vegetariáni). Lidem, kteří občas konzumují maso začal říkat semi-vegetariáni.

Našli se i tací, kteří odmítali veškeré maso kromě rybího – pescetariáni. A nakonec, pro některé nejvíce extrémní případ vegetariánského stravování, vegani – tedy lidé, kteří se zříkají nejen masa, ale i všech živočišných produktů jako jsou vejce, mléčné výrobky nebo i med.

Vegetariánství se používá jako obecný pojem pro označení stravy bez masa nebo živočišných produktů. Budu-li tedy používat pojem vegetariánství, mám na mysli právě tento obecný pojem, zahrnující všechny podskupiny jako je veganství apod. Termín vegetarián budu používat pro obecné označení jedince praktikujícího jakoukoliv bezmasou stravu, ale také pro každého jedince, který není vegan. V rámci mého výzkumu, kdy všichni informanti, kteří nejedli maso byli buď ovo-lakto vegetariáni nebo vegani, budu tedy rozlišovat pouze termíny *vegan* a *vegetarián*.

Výše uvedenému vegetariánovi se tedy podařilo pojmenovat jednotlivé druhy tohoto specifického lidského stravování, ale jakmile se s lidmi ho praktikujícími začal seznamovat více, zjistil, že ani motivace vzdát se masa nejsou pro všechny stejné.

Abychom se mohli i my dále zabývat vegetariánstvím ve spojení s kategorizací zvířat, je na místě uvést důvody, proč se lidé rozhodnout pro vegetariánství. U mých „vegetariánských“ informantů jsou důvody ve směs podobné. Považuji však za důležité uvést základní obecné motivace vedoucí k vegetariánství. Dále je také vhodné říci, že důvody k vegetariánství jsou svým způsobem i argumenty, kterými si vegetariáni obecně, svoje jednání ospravedlňují.

2.1.1. Jíst maso se mi přičí

Etické důvody, jsou podle mých zkušeností, nejčastějším důvodem proč se lidé zřeknou masa nebo živočišných produktů. Ve většině případů také stojí na počátku samotného rozhodnutí, a následně ve spojení s dalšími z důvodů, vytvářejí pro jedince ucelenou strukturu argumentů

proč být vegetariánem. A jsou také jedním z nejdůležitějších aspektů pro moji práci. Díky etice mohou totiž být bořeny hranice kategorizace.

Lidé, kteří se stanou vegetariány právě z etických důvodů, necítí, že je v pořádku zabíjet a konzumovat zvířata. Zvířata chápou jako bytosti cítící bolest, lásku i smutek, proto podle nich není správné jim ubližovat, vůbec je pak zabíjet a to ani tím nejhumánnějším způsobem. Většina etických vegetariánů přirovnává zabíjení zvířat k zabíjení lidí, považují za nemorální zabíjení zvířat kvůli chuti jejich masa a tak pro naše pohodlí. Nelidská zvířata berou jako sobě rovná, tedy bytosti, které mají stejná práva na život. Etičtí vegetariáni nemají problém jen se samotným zabíjením zvířecích bytostí, ale také s jejich zacházením před samotným zabitím. Svým vegetariánstvím se tak snaží bojovat proti velkochovům hospodářských zvířat, ve kterých zvířata žijí v otřesných podmínkách a často slouží jako živé zásobárny masa nebo mléka.

Také právě z etických důvodů se vegani zřeknou všech mléčných výrobků a vajec. Jako vegetariáni se mnohdy cítili pokrytecky, přestali sice jíst maso, ale kvůli jejich vaječné omeletě a teplému kakau ke snídani stále trpí ve velkochovech řady zvířat .

I mezi etickými vegetariány najdeme spoustu rozdílů. Jedni se staví proti jakémukoli konzumaci masa a živočišných produktů, druzí by neměli problém v případě, kdy by si lidé sami maso „vypěstovali“ a dokázali pak zvíře zabít vlastníma rukama.

2.1.2. Jíst maso ubližuje mému tělu

O zdravotních benefitech vegetariánství by se daly popsat stovky stran, já budu velmi stručná. Zdravotní stránka vegetariánství je dnes známá i mezi širokou českou veřejností. Pryč jsou doby, kdy byli vegetariáni prezentováni jako nedůživí a podvyživení podivíni. Dnes, v době, kdy stoupá počet rakovinových onemocnění (u nás v republice především rakoviny trávicího

traktu) a dalších civilizačních chorob, se více lidí zajímá o zdravé stravování a někteří se obrací právě na vegetariánskou stravu. Ta je velmi bohatá například na vlákninu, která napomáhá správnému trávení potravy ve střevech, a na karbohydráty, neboli sacharidy, které slouží jako hlavní zdroj energie a najdeme je především v rostlinné stravě. Ač o tom mnozí odpůrci vegetariánství pochybují, vegetariánská strava je také velmi bohatá na bílkoviny. Zdrojem bílkovin jsou zde nejen luštěniny, olejniný nebo obiloviny, ale také alternativy masa jako je tofu nebo tempeh. Správně se stravující vegetarián má také menší potíže s obezitou nebo s onemocněními spojenými s konzumací tzv. špatných tuků – nasycených mastných a trans-mastných kyselin. Tyto kyseliny najdeme především v živočišných tucích, pak také v některých rostlinných (například ztužené rostlinné tuky) (Luňáček, Voršílka 2006).

Zdravotní stránka vegetariánství se týká každého vegetariána, a to i v případě, že není hlavním hnacím motorem. Pokud chceme vynechat z jídelníčku maso nebo i jiné živočišné produkty, musíme dbát na vyváženou stravu. Neznamená to vyřadit z talíře jenom maso a obědovat jen přílohu se salátem.

Nutno také zmínit příklady, které nejsou ojedinělé, kdy se lidé přestali jíst maso, ne proto, že viděli zdravotní výhody ve vegetariánství, ale proto, že konzumace masa neprospívala jejich tělu. Ať už jim způsobila trávicí potíže, nebo jim bylo doporučeno maso omezit, až ho nakonec přestali konzumovat úplně.

2.1.3. Jíst maso ničí naši planetu

Vegetariánství nezapříčiní pouze touha být lepším a zdravějším člověkem, ale mnohdy mívá přesah nad rámec jedince samotného. Jak může být vegetariánství prospěšné pro naši planetu a proč právě zájem o životní prostředí bylo motivací k vegetariánství?

Jako ilustraci jsem zvolila pojem ekologické stopy, která je názorným ukazatelem fungování jedince v rámci jeho životního prostředí a každý z nás si ji může lehce nechat vypočítat. Ekologická stopa je jednotka, která udává, jak velkou plochu produktivní půdy potřebuje jedinec k zajištění vlastních požadavků a potřeb. Na webových stránkách projektu Hra o zemi si může každý pomocí interaktivní aplikace svoji ekologickou stopu vypočítat.

Dotazník aplikace jsem vyplnila dvakrát. Vždy jsem odpovídala stejně, jedinou odlišnou odpověď jsem zvolila u otázky konzumace živočišných produktů. V prvním případě jsem vybrala odpověď „nikdy nekonzumuji maso ani jiné živočišné produkty“, v druhém případě jsem odpověděla „konzumuji často (maso denně)“. Jako vegan mám ekologickou stopu s hodnotou 2,5 globálního hektaru, přičemž hodnota týkající se stravování odpovídá 0,5 globálního hektaru. V případě častého konzumenta masa a živočišných produktů se hodnota vyšplhala na číslo 3,5 a samostatný koeficient stravy odpovídal 1,5 globálního hektaru.

Vyplním – li v aplikaci, že maso a živočišné produkty konzumuji takřka denně, zvýší se tedy moje ekologická stopa o celý jeden globální hektar na osobu. Globální hektar odpovídá jednomu hektaru biologicky produktivního prostoru s globálně průměrnou produktivitou. Globální hektar udává, kolik hektarů s průměrnou světovou produktivitou jedinec potřebuje k uspokojení svých požadavků. Pro zajímavost průměrná ekologická stopa v České Republice je 4,8 globálního hektaru.⁷

Tento názorný příklad nám ukazuje, jak náročná je živočišná výroba pro naše životní prostředí. Jako konzumenti masa potřebujeme nejen zvířata, ale také rostliny, kterými je budeme krmit. Pak je velmi jednoduché si vypočítat kolik půdy potřebuje průměrný konzument masa v porovnání s vegetariánem nebo veganem. Živočišná produkce spotřebuje také velké množství

⁷ <http://www.hraozemi.cz/files/ekostopa/ekostopa.php>

vody, vyprodukuje spoustu špatně likvidovatelného odpadu nebo škodlivých plynů, které se podílejí na skleníkovém efektu naší planet (Soucitně 2016).

2.1.4. Jiné důvody

Dalším z důvodů, proč lidé nejí maso, může být to, že to nekoresponduje v souladu s jejich náboženstvím. Některá náboženství přímo vegetariánství doporučují a podporují, jako například buddhismus nebo hinduismus. U hinduismu je pak známé odmítání konzumace masa hovězího, jelikož krávy jsou chápány jako posvátné bytosti a všechny jejich “produkty” (např. mléko, ghí nebo dokonce trus) jsou běžně používány a vnímány jako očišťující. Podobně pak muslimové nekonzumují maso vepřové, ti ale nevnímají prasata jako posvátná ale nečistá (International Vegetarian Union 1957, 1997, 2000).

V poslední řadě bych ráda zmínila důvody tzv. estetické, mezi které řadíme vzhled, pach a chuť masa zvířat. Tyto důvody mohou také vést k tomu, že lidé maso přestanou konzumovat. Nechutná jim nebo jim dokonce smrdí.

2.2. Moje role

Pro svoje výzkumy si volíme témata, která nám jsou blízká. Ať už podle našich zájmů, našich možností, oblíbených míst nebo sociálních vazeb, které ve společnosti máme. Někteří si volí ta nejjednodušší, s dobře přístupným terénem, jiní si zvolí největší výzvu, při které budou muset překonat sami sebe a vykročit ze své komfortní zóny. Nikdo ale nemůže říct, že jedna z cest je jednodušší než druhá. A není to jen o tom, jestli umíme správně proniknout do zkoumané skupiny z pozice outsidera, nebo se umět podívat zvenčí, když jsme insidery. Je to především o tom si svoji pozici během výzkumu uvědomit. A dokázat ji pak promítnout

v samotném zpracování. Pro mnohé je to oříšek, je totiž mnohem jednodušší psát o tom, co vidíme u druhých, než se podívat do sebe samých.

Říkáme si, že napsat diplomku přece není žádná věda. Zvolí se téma, stanoví se hypotéza a na ni se pak namontuje nějaká šikovná teorie. Napíše se pár kapitol o výzkumu, který probíhal prostřednictvím rozhovorů a pozorování, a pak se vše zhodnotí v závěru. A sebereflexe tématu? Přece nás to bavilo, k tématu máme blízko, samozřejmě ale působil nějaký lidský faktor na naši objektivitu. A právě to je ten zádrhel. Můžeme vůbec psát o druhých bez našeho vlastního vlivu? Můžeme psát objektivně? Můžeme provádět výzkum a naprosto se odpoutat od našich vlastních myšlenek? Z mého úhlu pohledu to možné není.

Byli to postmodernisté, kteří začali s kritikou tzv. etnografického realismu. Poukazovali na fenomén *total ethnography*, tedy snahu co nejkompexněji popsat všechny složky zkoumané kultury. Snahu o zdánlivě dokonalý popis veškerých sociálních institucí a kulturních komplexů dané společnosti. A popsat to tak, jako by celé to divadlo sledoval nezaujatý divák. Divák, který jen přijde na představení a po jeho skončení odchází. Výzkumník, ale není divák, protože je jedním z herců. Jednou z hlavních kritik byl fakt, že ve výsledném textu logicky nebyla cítit přítomnost výzkumníka samotného. Je právě ale velmi důležité, jak on k danému terénu přistupuje a co vše on něm již předem ví (Marcus, Cushman: 1982).

Už na samém začátku, kdy přemýšlíme nad tím, čím se chceme zabývat, se projeví náš postoj k danému tématu. Nejen ve formě názoru, ale také pozice, jakou v průběhu svého výzkumu zaujímáme. Všichni dobře známe rozdělení výzkumník – outsider a výzkumník – insider. Já jsem byla outsiderem v průběhu svého prvního výzkumu mezi pejskaři, protože jsem s nimi trávila většinu času, ale sama jsem psa neměla. A i jsem se jako outsider cítila. Přece jenom člověk bez

psa na psím cvičišti vypadá stejně podivně jako závodník bez kola, co se chce účastnit Tour de France.

Insiderem jsem se stala až později. Pro ilustraci předkládám poznámku z mého terénního deníku: „*A bylo to tady, ta chvíle, kdy si člověk uvědomí, že už není outsiderem zkoumané skupiny. Byla listopadová neděle, pozdní odpoledne. Přeplněné écéčko se hrnulo z Varšavy, v něm studenti i lidé vracejí se z víkendu na čistém vzduchu zpět do betonové džungle měst. Najít místo bez rezervace skoro nemožné. Mezi tím houfem slušně oblečených, učesaných a tichých lidí sedí osoba v teplákách a tričku od chlupů. Na hlavě hnízdo neposedných dreadů, nad sebou v polici obrí ušmudlanou krosnu a pod nohama černou desetakilovou chlupatou potvoru se spláclým čumákem. Aneb já a můj pes cestujeme ze společného víkendu. Z víkendu stráveného s partou podobně poblázněných lidí, tedy takových co propadli kouzlu francouzských buldočků.*

Ten pocit, kdy si člověk uvědomí, že na něj spolucestující ve vlaku koukají divně právě proto, že jede v teplákách, celý od chlupů a možná i trochu smrdí jako mokrý pes, je zvláštní. A ten okamžik uvědomění, mě nutil k širokému úsměvu. Před pár měsíci pro mě naprosto nepředstavitelná věc. Ale i když jede člověk s plnou výbavou, po takovém víkendu mu prostě nezbyde čistého nic, než právě ty jedny tepláky.“

V souvislosti s mojí pozicí ve výzkumu ale vyvstává pár nejasností. Považovala jsem se za insidera v době, kterou jsem trávila společně s pejskaři. Byla jsem jedním z nich, trávila s nimi čas a sdílela jejich zájem. Co se ale týče mého přístupu ke kategorizaci a vegetariánství, je moje role také jasná. Ale pokud spojíme tyto dvě množiny v jednu a středem zájmu bude kategorizace zvířat u pejskařů, jaká je moje pozice?

Mezi mými informanty byla většina karnistů, tedy těch, kteří obhajovali nebo při nejmenším praktikovali konzumaci masa – ve vztahu k nim jsem tedy byla outsiderem. Byli tu ale i tací, kteří můj postoj sdílely, vegetariáni a vegani. Jsem-li k pejskařům ve vztahu insiderském, outsiderském ve vztahu ke karnistům, logicky insiderem k vegetariánům, dá se vůbec jednoznačně určit jasná pozice? Vzhledem k tomu, co jsem na začátku práce předznamenala, je tato práce subjektivní, s názorem a s jistou formou apelu a aktivismu. Tudíž moje osoba se tu víc projevuje jako insider s velmi subjektivním pohledem na věc.

2.3. Vliv Human Animal Studies

Human Animal Studies je mezioborová vědecká disciplína, a jak už samotný název vypovídá zajímá se o lidsko-zvířecí vztahy. Tak jako sociologie se zajímá o společenský život lidských bytostí a etologie o chování těch zvířecích, Human Animal Studies se zabývají spojením těchto dvou dohromady a to ve spolupráci s dalšími vědami. A to nejen proto, že zvířata s námi obývají společnou planetu, ale také proto, že hrála a hrají důležitou roli v rámci lidských společností. Pokud se v historii některé ze společenských věd zabývajících se člověkem, zajímaly o interakci lidsko-zvířecích vztahů, bylo to většinou jen okrajově. (Mullin in Vandrovcová 2010).

Z počátku sociálních věd platilo, že se zvířatům nepřisuzovala taková důležitost. Nejsou totiž schopna mluvit ani myslet, tím pádem se nemohou rovnat lidem a být studována v rámci lidské společnosti. Tuto filozofii a dichotomii mezi lidmi a zvířaty nejvíce přiřivil René Descartes, který právě zvířata zařadil do tzv. mechanických entit. Jeho myšlenky měly nadále vliv ve společenských vědách během devatenáctého století, kdy byla pozornost mezidruhových vztahů značně omezena. To neustávalo ani v století dvacátém. Antropocentrická orientace tak pokračovala až do konce 70. let. Za první zlom v rámci studia mezidruhových vztahů se

považuje článek Clifftona D. Bryanta z roku 1979, ve kterém kritizuje dosavadní ignoraci role zvířat v lidské společnosti a nabádá ke změně. Důležitost zvířat se pak objevuje nejen v sociální a kulturní antropologii, ale také sociologii, psychologii nebo historických vědách. Později i někteří sociální antropologové, jako Mary Douglas nebo Claude Lévi – Strauss, studovali symbolickou roli zvířat u přírodních národů. A Clifford Geertz pak v roce 1973 analyzoval kohoutí zápasy na Bali a snažil skrze ně odhalit strukturu tamní společnosti (Vandrovcová 2010).

Předpokladem Human Animal Studies je, že zvířata jsou nezbytnou součástí lidských společností a to v mnoha rovinách. Východiskem Human Animal Studies je pak fakt, že uznáváme zvířata jako svébytné subjekty, která mají vlastní vědomí a emoce. K tomuto dopomohla především etologie ve 20. století, která ukázala, že zvířata nefungují na bázi strojů, jak tvrdil Descartes (Vandrovcová 2010). Východisko uznání zvířat jako subjektů lehce nabádá k otázce, která se jako boomerang vrací k tématu kategorizace, tedy vnímají lidé všechna zvířata, jako svébytné a emocí schopné bytosti? Nyní můžeme s určitou jistotou říci, že to tak není. Každému ze zvířat je totiž v naší lidské společnosti přisuzován jiný status. Paradoxu kategorizace se pak věnuje především kritická větev Human Animal Studies, která je soustředěna na boj za zvířecí práva. Díky tomu jsou Human Animal Studies obecně často spojovány s vegetariánským a veganským aktivismem.

Pozornost tomuto oboru jsem okrajově věnovala již v mé bakalářské práci a to především skrze studie mezidruhových interakcí mezi lidmi a jejich psy. Tenkrát mě aktivistický náboj tohoto oboru, který shledávám ve většině prací, výrazně nezasáhl. Domnívám se, že disciplína Human Animal Studies je v každém případě spojená s určitou formou aktivismu. Rozhodne-li se někdo zabývat se lidsko-zvířecími vztahy, připouští si důležitou roli zvířat v našich životech a zvířata vnímá jako subjekty, které jsou schopny poskytnout člověku emocionální odezvu. Tudíž,

bude mít nejspíš tendence distancovat se od antropocentrismu a chápat zvířata jako rovnocenná lidem, nebo alespoň jim velmi blízká. Nehledě na fakt, že většina autorů na poli Human Animal Studies se snaží upozornit na dosavadní absenci zvířat v sociálních vědách. Důkazem mé domněnky o obecném výskytu aktivismu v Human Animal Studies je i ona výše zmíněná kniha Petera Singera *Osvobození zvířat*, která je nejen stěžejním textem hnutí za boj o zvířecí práva, ale také jedním z nejznámějších textů z oboru Human Animal Studies vůbec.

Hlubší zájem o Human Animal Studies se nabízel s rozvojem diplomového tématu. Nejvíce mě samozřejmě ovlivnil nejen již zmiňovaný filosof Singer nebo psychologka Melanie Joy, která pojednává o karnismu. V počátcích jsem se domnívala, že Human Animal Studies mi bude teoretickým rámcem, dle kterého svoji práci povedu. Později jsem ale zjistila, že mi více než teorii podává argumenty a inspiraci. Argumenty, kterými zdůvodňuji svoje chování vůči zvířatům a to, jak je vnímám, i argumenty, kterými ospravedlňuji chování druhých. Inspirací mi pak byl právě aktivismus skrývající se za všemi těmi texty, které jsem četla. Ten mě donutil, abych se ho nebála projevit i ve své práci.

2.4. Moje limity

Tvrdím, že moje téma si mě vybralo samo. A stejně jako já nyní pracuji na něm, tak i ono, už od doby, co se poprvé dostalo do mé hlavy, pracuje na mě. Je to taková vzájemná interakce, která stále probíhá. Myslím si, že tak by to mělo být u všech etnografických nebo antropologických výzkumů. Měly by podat nejen nové informace čtenářům, ale také rozšířit obzory, obohatit, možná i změnit samotného výzkumníka. Většinou to takhle funguje tehdy zvolíme si téma, které se nás osobně dotýká, které nás emočně zasáhne, do kterého jsme hluboce ponořeni. Výhodou je, že můžeme čtenáři nabídnout osobní pohled na daný fenomén nebo

dokonce intimní otevřenou zpověď hraničící až s autoetnografií. Nic není černobílé, takže i émická perspektiva má svá omezení a nevýhody.

Bylo už řečeno, že antropologii nemůžeme dělat zcela objektivně a já plně zastávám tento názor. Pohled aktéra figurujícího v určité společnosti nebo ve vztahu k nějakému fenoménu nám může přiblížit onu skutečnost, ale jako výzkumníkovi nám tzv. hází klacky pod nohy.

Omezení, která jsem měla ze strany outsidera vůči pejskařům se týkají spíš mého minulého výzkumu. Zde jsem již fungovala jako „plnohodnotný člen smečky“. Nejen, že jsem se účastnila společných akcí spolu s pejskaři, ale také jsem se podílela a účastnila na jejich každodenních životech. S mnohými z nich jsme již několik let přátelé, což by mohl ale být jeden z omezujících faktorů mého výzkumu. Nemusí být příjemné své přátele kritizovat, stejně jako například na základě teorie o karnismu obhajovat jejich jednání.

Dalším takovým omezením je moje zainteresovanost v tématu. Ke kategorizaci mám jasný, pro některé možná až extrémní názor, protože si ji plně uvědomuji a snažím se jí ve vnímání zvířat nepoužívat (i když to nefunguje ve všem rovinách, budeme-li se bavit například o hmyzu). Všichni karnisté v mém výzkumu o mém postoji věděli, věděli, že jsem vegetarián. To mnohdy znesnadňovalo hovory na toto téma. Někteří se přímo vyhýbali konverzacím k tématu, jelikož dle svých vlastních předsudků ohledně vegetariánů, tedy lidí, kteří se za každou cenu snaží prosadit svoji pravdu, se z mé strany obávali tlaku nebo propagandy.

Na druhou stranu v mém případě by ani nebylo možné svoje vegetariánství skrývat, to jsem samozřejmě ani nechtěla. Proto si naprosto uvědomuji fakt, že jsem tak mohla ovlivnit chování některých účastníků výzkumu. Příkladem může být prohlášení jednoho z informantů, který po dlouhé debatě o vegetariánství, kdy jsem mu podala všechny argumenty, řekl: „*Taky bych chtěl/a*

být vegetariánem, ale v mojí rodině to není možné. Všichni jedí maso, tak bych si musel/a vařit sám/sama a na to nemám čas.“

Tato reakce by se mohla jevit, jako vykonstruovaná pro danou situaci. Pokud jsem ve společnosti jedince, který se mi snaží obhájit svůj postoj k vegetariánství, podá mi všechny pádné argumenty a já nemám čím oponovat, nejspíš zareaguji podobně. Přizpůsobím svoji reakci jeho názoru a tím se tak vyhnu další konfrontaci. Přiznám, že bych chtěl jednat stejně jako on, ale jsou zde nějaké aspekty a skutečnosti, které mi to znemožňují, i v případě, že jsou naprosto neadekvátní. Podobně jako například „*Také bych chtěl jet na dovolenou, ale nemám na ni peníze*“. Pokud opravdu chci jet na dovolenou, ušetřím si na ni peníze. Pokud mě opravdu trápí stav naší planety a utrpení zvířat, přestanu se toho účastnit. Samozřejmě toto celé je jen polemika a dotyčný se třeba jednou opravdu vegetariánem stane, až mu jeho rodina v tom nebude „bránit“.

I když jsem v předchozím odstavci použila termín konfrontace, během mého výzkumu k žádné vyhrocené situaci nedošlo. I přes veškeré moje „extrémní“ názory totiž nepatřím k těm zástupcům vegetariánství, kteří bojují za každou cenu a jsou schopni se pohádat do krve. V očích některých, tak ani nejsem správný vegetarián. Ti totiž praktikují filisofii, že tento životní styl, myšlenkový proud, speciální dietu nebo stravovací návyk (ať už to budeme nazývat jakkoliv) musíme šířit dál. Říkají, že nemůžeme jen nečinně přihlížet, jak ostatní páchají „zvěřstva“⁸ a máme být hlasem, pro ty, kteří trpí a nemůžou se ozvat. Ano, souhlasím, že je to zcela logické, ale v mnoha případech to má naprosto opačný efekt a hnutí za práva zvířat jsou pak nazírána jako skupinky „bláznivých kytkožroutů“ pobíhajících po Praze s transparenty.

⁸ Použití tohoto termínu je v souvislosti mého textu samozřejmě nemístné, proto uvedeno v uvozovkách. Synonyma tomuto mohou být surovost, barbarství, krutost nebo dokonce nevzdělanost, vlastnosti přisuzované právě zvířatům. Naopak termín lidský nebo humánní označuje něco dobročinného či prospěšného.

Moje filosofie je jiná. Každý si cestu k vegetariánství musí najít cestu sám, ať už přes osobní zkušenost nebo racionální uvažování. A já jako jedinec, který se na této „scéně“ pohybuje, jsem tu od toho abych pomohla. Mám možnost ukázat lidem kolem sebe, že i bez masa jde žít život plný dobrého jídla. A v takovém případě nepotřebuji u společných obědů vykřikovat „*Maso je vražda! Jíte mrtvoly! Shoříte v pekle!*“. I když jednou jsem něco podobného vyzkoušela viz. Jak jsme (ne)jedli mrtvoly. Pokud se během mé práce stalo, že jsem některého z mých informantů ovlivnila ve výpovědi nebo chování, nebylo to v mém úmyslu. Úmyslně jsem tak konala pouze v rámci experimentu.

3. Příběhy lidí a zvířat

3.1. O Sušence

Sušenka se stala součástí mého života už pár měsíců před tím než se narodila. Ta myšlenka pořídit si psa přišla úplnou náhodou, když se mě jeden kamarád ptal, jestli neznám nějakého vhodného psa ke krytí jeho feny. Žádný dobrý tip jsem mu nedala a tak od něj padla ta záludná otázka “*A nebudeš pak chtít štěňátko?*”. Že mě to nenapadlo dřív, řekla jsem si. Byla jsem zrovna v posledním ročníku bakaláře, školy jsem moc neměla a většinu času jsem trávila doma, tedy ideální čas na to si pořídit štěně.

Jakmile fence začalo růst břicho, jezdila jsem se na ni dívat každou chvíli a nemohla se dočkat až se mimina vyklubou ven. Tak moc jsem se těšila. Bylo to desátého prosince, kdy jsem měla ten neutuchající pocit, že právě dnes se štěňata narodí. Nevím proč, ale říkala jsem si, že zrovna dnes se ti malí trhači určitě narodí. A tak když mi kolem půl osmé přišla zpráva “*Rodíme!*”, zamrazilo mě v zádech. Nalila jsem si skleničku whiskey (kterou jsem v té době nesnášela) a připila si na to. Během večera mi chodily zprávy o průběžném počtu a pohlaví štěňat. Když bylo vše u konce, kamarád se mě zeptal, jestli nechci přijet a jako první si vybrat. Ale už bylo dost pozdě, autobusy nejezdily, on tedy nasedl do auta a přijel pro mě.

Byla tam hromádka malých černých myšek, některé měly bílou náprsenku, nebo bílé znaky na hlavě. Mě se jako první dostala do ruky ta jediná celá černá. A tak začal příběh mě a Sušenky, malé drobné buldočky. Píšu o něm zde, jelikož naše soužití ovlivnilo nejen mě, ale také můj přístup k tomuto tématu. Také blíže představí vztah člověka a psa, pohledem jednoho z aktérů tohoto vztahu (káž bychom tak mohli znát pohled i té druhé strany). A také ukáže, proč jsou

zrovna psi, těmi, kteří se pořád v naší společnosti tak mrštně vyhýbají negativním vlivům kategorizace.

Když jsem psala projekt diplomové práce byla Sušenka ještě štěně a já fungovala, jako “obyčejný” karnista. Milovala jsem svého psa a jedla jsem ostatní zvířata. Vegetariánství jsem už do té doby několikrát zkusila a chtěla jsem se k němu vrátit, ale chyběla mi vůle. A moje soužití s člověkem, který miloval pečený bůček a klobásy, mou chuť pustit se do vegetariánství moc nepodporovalo. Tenkrát bych asi byla schopná take říct “*Taky bych chtěl být vegetariánem, ale...*” stejně jako jeden z mých informant (viz oddíl 2.4.). A za tím “*ale...*” by možná bylo to strašné “*...když mě maso hrozně chutná*”. Ano, byla jsem milovnic masa, ale vlastně jsem jím být nechtěla.

Se Sušenkou jsem se od sebe učily navzájem, já se učila jak vychovávat psa v bytě, jaké to je mít zodpovědnost za živou bytost a ona se učila, jak fungovat v rámci lidské smečky. Do té doby jsem samozřejmě několik domácích mazlíčků již měla, ale žádné nevyžadovalo tolik pozornosti jako pes. A zde je jeden z rozdílů mezi psem a ostatními zvířaty spadajícími do kategorie domácích mazlíčků. Králíka nebo morče držíme v kleci, krmíme je, občas se s nimi pomazlíme nebo je necháme proběhnout, ale tyto vydrží sami, pokud jsme v práci nebo celý den mimo domov. Podobně kočka, další drobní hlodavci, ptáci, plazi nebo rybičky. Vlastně žádný běžný domácí mazlíček nevyžaduje tolik lidské pozornosti a péče, jako pes. Pes není jen zvíře držené v bytě nebo na zahradě, je to právoplatný člen domácnosti, který se účastní každodenních aktivit.

A tak to bylo i se Sušenkou. Brzy si zvykla na víkendy strávené u rodiny, na výlety, na ostatní psy v okolí a pomohla mi začlenit se do pejskařské komunity. A protože se pejskaři často

skupinkují podle toho jaké mají plemeno, dostali jsme se do komunity “buldočkářů”, tedy lidí, kteří chovají především francouzské buldočky. O nich ale více v dalším příběhu.

Sušenka byla nejen mým domácím mazlíčkem, byla také mým partnerem ve výzkumu, který mi pomáhal propojit zvířecí a lidský svět dohromady. A i když byla po většinu času vzorným partnerem, pořád si zachovávala tu svoji “buldočí” tvrdohlavou povahu. Na větších psích akcích se ode mě nehnula na krok, někdy i vyžadovala abych ji vzala na klín jakoby se ostatních psů bála. Pak ale byla schopná mi vzít na sídlišti “čáru”, jen aby mohla pozdravit nějakého jiného psa. Volat jsem mohla, jak jsem chtěla, ale žádný pes s takovým jménem kolem očividně nebyl.

První rok s ní mi ukázal, jaké to je přijít domů, kde vás někdo nadšeně vítá a jak se vás snaží rozveselit, když zrovna nemáte svůj den. Zní to až pateticky, ale tak to opravdu bylo. Nemusely mi ani téct slzy, stačil jen špatný den a ta malá to poznala. Začala pak snášet hračky nebo jen běhat kolem a narážet hlavou do nábytku aby mě rozptýlila. V té době jsem se také přestala divit, tomu proč lidé svoje psy polidšťují.

Stejně tak se na ni člověk nemohl dlouho zlobit pokud roztrhala polštář na cucky, nebo mi rozkousala brýle. S provinilým výrazem se pak přišourala s mým nohám a dotýkala se mě packou abych si ji všimla. Tou dobou jsem také začala s vegetariánstvím. Soužití s ní mi otevřelo oči, protože to co mezi zvířaty dělá rozdíly, je jenom naše vnímání.

Nebyly jí ani tři roky, když jsem se rozhodla odjet na zimní semester do Asie. Připravovala jsem se na cestu a nevěděla jsem co se bude dít až se vrátím. Počítala jsem se vším, protože to pro mě byla velká příležitost posunout svůj život někam dál. Nikdy jsem ale nepřemýšlela nad tím tuhle malou opustit na vždy. Říkala jsem si, že ať se v životě hnu kamkoliv,

to černé buldočí torpédo půjde se mnou. Na osud nevěřím, ani na to, že by si Sušenka nedokázala představit pět měsíců bez milované paničky. Možná to byla náhoda, možná to tak prostě zařídila příroda.

Bylo to asi měsíc poté, co padlo to rozhodnutí, že na podzim odjíždím. Bylo to v květnu, na cestě z výstavy buldočků, kde se moje malá chovala, jako vzorný pejsek. Ten den jsme si spolu vážně užily. To že nejspíš od narození trpěla nějakou srdeční vadou jsem nevěděla. Ráda běhala jako splašená a navenek vypadala zdravě, proto nikoho nenapadlo podrobit ji srdečním testům. Takže když se jí ten den, po cestě domů to její malé statečné buldočí srdce zastavilo, zlomilo to to moje.

Sušenka byla tím nejlepším prvním psem, alespoň pro mě. Díky ní jsem si uvědomila, co pro mě zvířata obecně znamenají, a že jim už nadále nechci ubližovat. Náš příběh není nijak zvláštní, srdcervoucí ani napínavý. Je to jen jeden z mnoha příběhů člověka a psa. Ale slouží jako příklad toho, co může jeden, pro někoho nicotný a bezvýznamný, psí život ovlivnit. Dneska už vím, že ač se snažím zbavit se kategorizace sebevíc, nezbavím se jí nikdy. I když jsem přestala jíst maso jiných zvířat a nechci žádnému zvířeti ubližovat, pes pro mě bude vždy něco víc. Vždy to bude víc kamarád a člen rodiny než zvíře. A až si mě jednou ten druhý pes najde, bude se muset hodně snažit aby se vyrovnal tomu prvnímu.

3.2. Buldočkáři

Na sociálních sítích můžete najít všelijaké skupiny. Fanoušky metalu, vyšívání i skupinu maminek, které nosí svoje děti na prsou v šátku. Podobně můžete najít skupiny sdružující pejskaře podle měst nebo krajů. A také podle plemen. Jakmile má totiž někdo slabost pro stejné plemeno jako vy, nejspíš to znamená, že si spolu budete náramně rozumět. A i kdyby ne, můžete

si alespoň popovídat o tom, jak jsou ti vaši pejsci tvrdohlaví, neposlušní nebo utíkají, stejně jako se to píše v atlasu psích plemen. Navíc je hezké se dívat na skupinku podobných psů, jak si hrají.

A tak jsem se i já se svým psem dostala na první velký sraz buldočků, který zorganizovala jedna skupina na facebooku. Sušence bylo asi třičtvrtě roku a já do těch malých chrochtavých psů byla blázen. Představa, že jich uvidím víc pohromadě mě tehdy fascinovala. A to, že si mezi „buldočkáři“ (tak si milovníci buldočků říkají) najdu přátele a prožiju s nimi pár zajímavých víkendů, jsem nečekala ani náhodou.

S menší partou jsme jezdili asi dvakrát do roka na „buldočí víkendy“. Já a Sůša jsme občas i mimo společné akce jezdily na návštěvu za mladým párem na Moravu, který měl stejně starou fenku, a se kterými jsme si náramně „padli do oka“.

Společné víkendy se konaly většinou někde, kde bylo blízko do přírody, nebo kde se dalo jít na pěknou procházku. V pátek se přijíždělo odpoledne nebo večer, podle možností jednotlivých pejskařů. Ubytovali jsme se a první večer se jen sedělo, popíjelo a probíraly se jak jinak než psi. Samozřejmě všichni chlupatí účastníci spali na pokojích se svými páníčky, často i ve stejných postelích. Sobota bývala více akční, probíhaly různé soutěže, běhal se coursing⁹ nebo se šlo na celodenní výlet. Večer byl také program, ať už to byla například beseda s veterinářem, tomboly nebo dokonce psí karneval. Výtěžek z tombol a podobných aktivit se dával do společného fondu, ze kterého se pak při náhlých onemocněních nebo úrazech finančně pomáhalo ostatním ze skupiny, nebo se určité částky posílaly na organizace zachraňující buldočky a buldoky z psích množíren.

⁹ Psí sport založený na přirozené touze lovit. Pes nebo dvojice psů pronásleduje střapec nebo umělou návnadu taženou na navijáku skrze přírodní terén nebo trasu s překážkami. Při oficiálních závodech se hodnotí nejen rychlost, ale také jak pes při pronásledování kořisti nadbíhá a reaguje.

Všichni byli milovníci zvířat, finančně pomáhali nemocným a ohroženým, snažili se jim najít nový domov a o svoje vlastní zvířata se starali, jak nejlépe mohli. Mazlíčci byli krmeni výběrovým krmivem, chodívali na pravidelné veterinární prohlídky, někteří z nich za sebou měli nákladné operace, jiní zase nosili na krku obojky designových značek a spali v luxusních postelích jim na míru. V autě nejezdili v kufru, ale jenom na sedačkách připoutaní autopásky a když se neúčastnili společných dovolenách, tak ten čas trávili v hotelu pro zvířata.

Ale pozor, tady se nebavíme o zvířatech obecně, ale jenom o psech. Ano, „buldočkáři“ nebyli milovníci zvířat, ale milovníci psů. Jakmile se tedy na internetu objevilo video, jak někdo mlátí, kope nebo dokonce servíruje psa k večeři, nastal povyk. Lidé, co to maso jedli nebo psy týrali, se posílali do plynu, na elektrické křeslo a na šibenici. Podobný povyk zvedla také aféra vánoční prodeje psího masa organizovaná iniciativou Vánoce bez násilí. Ale když pak obsluha penzionu, kde jsme byli ubytovaní, podávala k obědu řízeček se salátem, bylo vše v nejlepším pořádku.

Debaty na téma vegetariánství jsem kupodivu nezačínala já, jako jediný vegetarián mezi „buldočkáři“. Karnisté jako jeden z argumentů proti vegetariánství používají výrok „*Vegetariáni jsou moc agresivní a snaží se nám vnutit svoji pravdu.*“ Moje zkušenost je ale jiná. Při společných víkendech jsem byla právě já terčem určité „agrese“. Moji přátelé karnisté, podotýkám, že ne všichni, s tématem vegetariánství začínali sami a to ne formou, která by byla vždy příjemná. Jak už bylo řečeno nepadaly otázky, proč jsem se rozhodla přestat jíst maso a podobně. Naopak jsem byla několikrát tázána, kdy už s tím přestanu, nebo jestli alespoň neochutnám nebo neudělám vyjímku.

Při každé debatě, o utrpení toho a kterého psa kdesi v útulku, se moje já uvnitř sarkasticky usmívalo: „*Slyšíte lidi co říkáte? Mluvíte tu o utrpení a vaše ústa jsou ještě mastná od uzeného vepřového?*“.

Možná to vyzní tak, že jsem na společných víkendech s milovnicí buldočeků trpěla, ale není tomu tak. Netočilo se tam vše kolem jídla, byli jsem tam hlavně kvůli psům a debaty kolem mého vegetariánství byly spíš ojedinělé a proběhly především na začátku, když jsem se ke skupince připojila. Nicméně právě čas strávený s těmito lidmi mi posloužil jako ukázka učebnicové kategorizace zvířat.

3.2.1. Jak jsme (ne)jedli mrtvoly

Byla podzimní sobota kolem oběda, naše chlupaté miláčky jsem nechali po náročném sportovním dopoledni odpočívat na pokojích, a protože si většina zaplatila pouze polopenzi, vydali jsme se prozkoumat okolní rekreační oblast a najít tak nějakou hospůdku nebo restauraci, kde bychom se najedli. Měla jsem hlad jako vlk, takže jsem byla ochotna dát si cokoliv, třeba i hranolky se salátem. Kousek od naší chaty byl velký hotel, vypadalo to, že tam stojí už hodně dlouho, ale byl poměrně udržovaný. Nakoukli jsme do přízemí kde byla velká jídelna a nesměle vkročili dovnitř. I tam to vypadalo jako z filmu z dob komunismu, ale hlad a žízeň si nevybírají. Naše sedmičlenná skupinka se usadila hned k prvnímu stolu a netrpělivě čekala na číšníka. Ten po krátké chvíli přišel s jídelními lístky a my si skoro všichni objednali točené pivo.

Stránky jídeláku jen šustily, jak se všichni vehementně snažili najít, to co si jejich mlsné jazýčky žádají. Já napjatě otáčela stránky a čekala kdy zmizí nápisy “vepřový medailonek” nebo “kuřečí plátek”. Mladý pár, který seděl naproti mě, měl zřejmě vybráno – ona si dá ty medailonky a on kuřečí kapsu. Dalším navrhovaným jídelm byl “gulášek se sedmi” nebo tradiční řízek “velký jak sloní ucho”. Ani jsem vlastně neměla v plánu jim kazit chutě a tu jejich “masovou” debatu, když se s úsměvem prohlásila “Jé, ale já bych si dala něco bez mrtvol.” Někteří strnule zvedli hlavy od jídelních lístků a podívali se jestli jsem to myslela vážně. Můj

sakrastický úsměv, je trochu uklidnil. U jiných se zase zpomalilo šustění stránek, jakoby nad něčím začali přemýšlet.

Číšník se vrátil s malým papírkem, perem a otázkou, jestli máme vybráno. Objednala jsem si smažené žampiony s bramborem a zelný salát. Pak si objednali ostatní. A asi tak do půl hodinky na stole kupodivu přistály čtvery smažené žampiony, jeden smažák, řízek a medailonky. Nikdo neřekl ani slovo, jen uvnitř mě se rozprostřel pocit, že jsem aspoň nějaký ten řízek zachránila.

3.3. Pes a jeho myslivec

Na zahradě u mojí babičky odjakživa bývali dva psi, český fousek a jezevčík. Takových párů se tam za dobu mého dětství několik vystříдалo, ale složení bylo vždy stejné. Děda je myslivec, proto choval vždy tyto dvě plemena. Ti dva byli celé dny zavření v kotci, a v době kdy ještě děda pracoval, s nimi jednou denně chodil na procházku k nedalekému rybníku. Házel jim klacky do vody, oni pro ně s nadšením skákali a my, neposedná malá vnoučata, s radostí a povykem pobíhaly kolem. Milovala jsem ty procházky a tenkrát mi to všechno přišlo v pořádku. Nebylo divné, že psy pokaždé objevil-li se někdo na zahradě začali štěkat a vynucovali si pozornost. Nebylo mi divné, že se všechny zbytky z kuchyně dávají do velkého hrnce, který se pak donese psům. Všechno mi přišlo v pořádku a jediné co mě zajímalo bylo mít taky takového psa, kterého každé odpoledne po škole pustím z voliéry a budu s ním běhat po zahradě.

Mohla bych říct, že v době mého dětství (tedy asi před dvaceti lety) byl přístup ke všem zvířatům skoro rovnocenný. Jistěže tomu nebylo stejně na vesnici jako ve městě, ale já jsem to tenkrát tak vnímala. V babiččině kuchyni se objevovala zvěřina nebo ryby, tedy to co děda zastřelil po nocích v lesích nebo ráno chytil u rybníka. Slepice, králíci, občas nějaké to prase

nebo tele, všichni byli zavřeni “pod zámkem”, stejně tak psi. Ale i když se k nim přistupovalo jinak, nefungovali v rodině jako domácí mazlíčci, byli spíš nepostradatelnými partnery v lese.

V současné době je můj dědeček v důchodu, a je to asi šest let zpět co odešel jeho poslední český fousek, který nesl jméno Šohaj, stejně jako všichni jeho předchůdci. Děda svoje vnučky pověřil najít chovatelskou stanici, která bude mít v co nejbližší době štěňata k odběru. Netrvalo to dlouho a za pár dní jsme se jeli podívat kamsi za Prahu na tři dny stará štěňata českých fousků s rodokmenem. V kotelně starého domu byla dřevěná bedna, v ní ležela hnědá fena a kolem ní spoustu malých černohnědých kuliček. Starší paní nám je začala podávat do ruky, ať si vybereme, který bude ten další Šohaj. Vybrali jsme dědovi to nejvíc flekaté. Když ale děda prohlásil, že tenhle už nebude Šohaj, věděli jsme, že už to nebude jen pes zavřený v kotci.

Můj děda je poměrně aktivní a když zrovna nesedí v lese a nečeká po nocích na kance, je pořád na zahradě. A ten nový Šohaj, kterému nakonec zůstalo jeho “papírové jméno” Chán, je mu pořád v patách. Dvířka voliéry jsou neustále otevřená a v boudě uvnitř najdete toho chlupáče jen v zimě. Jinak se potuluje po zahradě nebo běhá za svým pánem. Mezi těmi dvěma se za pár let vytvořilo takové pouto, jaké se nikdy nevytvoří mezi pánem a psem, který je celý den zavřený v kotci. Chán smutní pokaždé, když s ním jeho pán není venku, nebo když někam odjede. Často se stává, že děda vozí svého mazla v autě všude sebou, pokud mu to situace dovolí. Za celá ta léta co můj děda choval psy, jsem neviděla aby na některého z nich žvatlal jako na malé dítě. A přiznám se, že pohled na toho vousatého myslivce, jak drbe velkého mohutného psa na břicho, je odzbrojující.

I přes to, jak se změnil dědův přístup k jeho psovi, se nijak nezměnil ke zvířatům ostatním. To bychom od myslivce ani nemohli chtít. Zvláštní ale je, že chová určitý zvláštní druh lásky i k těm zvířatům v lese. S nadšením každému ukazuje videa, která zachytila jeho fotopast, kde se

pasou srnky a kde v noci divoká prasata. Ano, on je samozřejmě i rád jí, ale pořád je v jeho přístupu k nim cítit určitý respekt. A i když nechápe, že se jeho nejstarší vnučka stala vegankou, je mi ten jeho přístup ke zvířatům milejší, než přístup některých jiných.

Budeme-li se zvířaty trávit více času, zamilujeme si je. Stanou se pro nás emociálně hodnotnějšími a tím, pro nás bude složitější se s nimi rozloučit nebo je dokonce zabít. Jednoduchá logika, která by měla platit všeobecně. Proto také nesoucítíme se zvířaty, která neznáme, která s námi nežijí a která jsou zabíjena daleko od nás.

3.4. Svoje slepice nezabiju

Poprvé jsem se s vegetariánstvím setkala ještě jako dítě. Jedna z mých blízkých příbuzných, budeme jí říkat třeba Klára, nejedla maso už dávno před tím, než se v Čechách rozmohl trend boje za práva zvířat. V době jejího pubertálního období se to v rodině chápalo, jako forma určitého vzdoru, protože v rodině se maso vždy jedlo.

Klára už jako malá nosila domů, samozřejmě na tajno, různá malá zvířátka, pamatuji si dva červy Ferdu a Frantu, nebo různé šneky, které měla zavřené v plastové krabičce pod postelí. Jakmile začala bydlet sama chovala různé hlodavce, především potkany. Její vztah ke zvířatům byl vždy vřelý a proto je nechtěla jíst.

Dnes je jí už přes třicet let a je vegetariánkou pořád, přestěhovala z městského bytu do zrekonstruovaného domu na vesnici na Moravě a protože vždy snila o zahradě plné zvířat, tak si jako první pořídila skupinku slepic. Vybuodovala jim prostorný výběh s čistým zatepleným kurníkem a krásně se o ně starala. Odměnou jí byla velká žlutá domácí vejce. Po čase do slepičí skupinky přibyl i kohoutek a nenásledovalo nic jiného než vajíčka z kterých se měla vyklubat žlutá kuřátka. Ona jim svítila a netrpělivě čekala až začnou skořápky prskat a vykouknou žluté

hlavičky malých ptáčků. Zpráva o vylíhnutí každých kuřátek se pak šířila napříč příbuzenstvem, jako velká událost. Stejně pokud se jednalo o přestavbu kurníku, mužská část rodiny si udělala v sobotu čas a přijela pomoci.

Když její první skupina slepic přestala snášet, kamarádi a známí se těšili na slepičí polévku. „*Já ale svoje slepice zabíjet nebudu, nechám je v klidu dožít.*“ odpověděla přátelům na dotaz, kdy obmění stav kurníku. Pochopení se jí nedostalo: „*Však to jsou jen slepice...*“

Stejně to bylo i s králíky, jednoho víceméně adoptovala od své sestry, která ho nemohla nadále mít v bytě, a druhý mu tam dělal společnost. Neplánovala svoje králíčky stáhnout z kůže a udělat je svému manželovi na česneku. Později na zahradu se slepicemi a králíky přibyl vysněný pes, vysoký hubený lovecký chrt, na kterého jeho panička čekala dlouhé dva roky, jelikož takové plemeno chová v naší republice jen jedna chovatelská stanice. Groot byl majestátní pes a když jste ho pohladili po zádech, ruce vám přešli po jeho vystouplé páteři. To mu však na kráse neubíralo, jen pro člověka, zvyklého třeba na macaté buldoky, to byl v první chvíli šok.

Klára o něm říkala, že je to aristokrat a pokud se na to člověk zaměřil byla to vlastně pravda. Jakmile se ten „král zahrady“ rozeběhl po poli, tajil se mi dech. Když spatřil v dáli srnu, vypadalo to, že se za ní rozběhne, aby ji uhnal, ale to jen jakoby si pohrával s našimi nervy. Naznačil rozeběhnutí, ale pak začal zpomalovat a podíval se na nás s výrazem „to jsem vás dostal co?“. Klára už ale byla zvyklá, a tak jí to jeho pokoušení vůbec nervy nedrásalo, narozdíl ode mě. Přece jenom představa, že po moravských lesích hledáme psa v hodnotě dvaceti tisíc, mi naháněla hrůzu.

Chvilí po tom co přišel do života Kláry a jejího manžela Groot, pořídili si Rockyho. Malého chrtího nezmara, který se po nocích kradl ze zahrady a k ránu se vracel celý od krve. Ten

malý vrahoun, co prý nejspíš pocházel z psí množírny, protože cena za něj byla podezřele nízká a nevydal zrovna zdravotně v pořádku, chodíval v noci na lov. A nejen v noci. Klára mi jednou vyprávěla, že se s oběma psy vydala do polí na procházku a Ruf se z ničeho nic pustil velkou rychlostí do lesa. Po několik minutách usilovného volání ho našla v houštině s polomrtvou srnou a zakrvácenou tlamou. Kolik je na tom příběhu pravdy nevím, ale Klára řekla, že srna ještě žila, když ji našla a ze soucitu ukončila její trápení. Od té doby tak zůstával Rocky v noci zavřený v garáži, aby se nepotuloval po okolí a neškodil zvěři v lesích a na zahradách sousedů. Klára se bála, aby kvůli zakousnuté slepici neměla se sousedy neshody.

Jednou jsme se spolu bavili o veganství a dost mě překvapilo, že se k němu Klára stavila hodně negativně. Její názor byl takový, že veganství je už hodně přehnané, nemůže lidskému tělu poskytnout dostatek živin a co by se pak stalo se všemi těmi kravami, pokud by lidé ze dne na den přestali konzumovat jejich mléko. Nechci nikomu nutit, že veganství je ta nejlepší cesta, proto jsem se s ní tenkrát o tom nedohadovala. Obě jsme si řekly svoje názory, navzájem je tolerovaly a pokračovaly v hovoru dál.

Na Klárině příběhu je vidět ustupující tendence kategorizace zvířat. Ustupující proto, že se v souvislosti s konzumací masa chová ke všem zvířatům stejně, ale pes pro ni zřejmě bude pořád hodnotnější bytostí než slepice. Když Rocky zakousl jednu z nich, obřečela to, ale když loni na podzim Groot nečekaně zahynul, brečela týdný. Brečela, jako by to bylo její vlastní dítě. A já ji chápala. A i proto se dál ptám, můžeme se kategorizace zbavit úplně?

3.5. Jak to vidí jinde?

V Asii se jí různé druhy zvířat, Thajci konzumují mozky opicím za živa, na Filipínách je vyhlášená pochoutka kachní vejce s opeřených kachnětem uvnitř. V Číně se jedí psi i kočky, ale na Tchaj-wanu jsem žádného psa v jídelním lístku neviděla. Za to tchaj-wanské studentky byly velmi překvapeny, že jim obsluha české restaurace nabízí jako pochoutku králičí maso. Přece králíci *„jsou tak roztomilí a hebcí.“*

Být vegetariánem na Tchaj-wanu není žádný problém díky různým druhům tofu, které na tomto krásném ostrově můžete koupit. Tenhle příběh, ale vůbec nebude o Tchaj-wanu a kupodivu ani nebude o pejskařích. Bude příkladem toho, jak se percepce zvířat a zacházení s nimi liší v závislosti na kultuře, společnosti a prostředí, ve kterém se jako sociální aktéři formujeme.

Mladíka z Pobřeží Slonoviny jsem potkala asi měsíc poté, co jsem začala studovat na jedné z tchaj-wanských univerzit. Přijel tam studovat za svým otcem, který tam už několik let přerušovaně žil. Když jsme spolu začali chodit ven, vůbec nedokázal pochopit jakto, že nejím maso. Naše první debata o vegetariánství trvala asi dvě hodiny, a to nejen kvůli mé slabé angličtině. Vyprávěl mi, jak to s masem chodí u nich:

„V zásadě když nejíš maso, tak prostě nejíš. Vegetariánství je chápáno jako luxus. Nejsme chudá země, ale maso je pro nás nezbytnost, především pak kuřecí. Bože, víš kolik existuje vtipů o Afričanech a kuřatech? Asi tak tisíce! A jsou vlastně i docela rasistický, taková ta generalizace, že všichni Afričani milují kuřecí. Tak třeba, když nevíš jak vylákat černocho, který utíká před zločinem, z úkrytu, dojde do KFC a on jak ucítí tu vůni, tak hned vyleze.[...]

Ale většinou to není tak, že jdeš do obchodu a tam si koupíš balíček masa. V obchodech ho najdeš, ale bejvá to import z Francie, tam mají velkochovy a jede to tam, jak na běžícím páse. A tyhle kuřata jsou nejen dražší, ale taky nejsou dobří. Vidělas snad někdy kuře vyrůst za tak krátkou dobu jako v tom velkochovu? Mít na dvorku kuřata a taky jiný zvířata je prostě naše bohatství. Zabijíme je při zvláštních příležitostech, při oslavách, ale i jen tak k obědu nebo večeři. Ale vážíme si jich, bez nich by byl hlad. Já a kdybys věděla kolik já už těch kuřat zabil, tak by ses se mnou možná ani nebavila[...]"

Po čase, jak jsme spolu trávili víc času, a moje angličtina se zlepšovala, řekla jsem mu já svůj příběh a víc argumentů k obhajobě svého vegetariánství. On se pak přiznal, že se mu ten „evropský způsob výroby masa“ taky nelíbí. Svůj přístup jsem mu nenutila, stejně jako on nenutil mě svoje kuře při našich společných obědech.

Až jednou mi od něj přišla zpráva „*Představ si, že si právě hledám informace o vegetariánství.*“ Nikdy jsem neměla tendenci nikoho ovlivňovat, nebo obrátit k vegetariánství. Jen jsem tajně doufala, že někdy potkám člověka, který se nad mými důvody, přestat konzumovat maso, zamyslí. Domnívám se totiž, že každý přemýšlivý jedinec, je v první řadě, na základě všech výzkumů o emocích a schopnosti cítit bolest u zvířat, schopný soucitu s nimi. A pokud mu není současná situace a výhled do budoucna naší planety lhostejný, dokáže s masem přestat nebo ho alespoň omezit.

Dneska je to už skoro půl roku, co kluk, který si bez kousku kuřecího nedovedl představit oběd, odmítá jíst maso. Naše poslední konverzace k tomuto tématu byla celkem nedávno. Komentoval fotku, na které byla servírovaná chobotnice, slovy: „*Už nevidím jídlo, ale mrtvá zvířata.*“

4. Závěr

Tématem diplomové práce byla kategorizace zvířat u pejskařů v České Republice. Hlavním záměrem bylo objasnit jak kategorizace, založená na druhové nadřazenosti a obecné euroamerické percepci zvířat, funguje, co ji tvoří, a proč je tak těžké se z ní vymanit. Tato kritická práce byla inspirována texty disciplíny Human Animal Studies a založena na antropologickém konceptu habitu Pierra Bourdieuho.

V první kapitole diplomové práce byli čtenáři seznámeni s pojmem kategorizace a dvěmi kategoriemi, které byly stěžejní pro terénní výzkum a diplomovou práci samotnou. Těmi byly kategorie hospodářská zvířata a domácí mazlíčci, důvody proč je lidé chovají a jaké jsou mezi těmito kategoriemi odlišnosti. Kategorizace zvířat je velmi úzce spojena s ideologií karnismu a s druhovou nadřazeností. Tyto dva pojmy byly v rámci kapitoly blíže popsány a dále uvedeny do souvislosti s kategorizací samotnou. Vyústěním této části práce bylo odhalení faktorů, které vytváří a dále ovlivňují kategorizaci. V rámci společnosti si během socializace osvojuje habitus spojené s vnímáním ostatních živočišných druhů. Právě habitus, dle mého názoru, hraje hlavní roli ve spojení s kategorizací. Díky svému vlastnímu habitu, i habitům ostatních aktérů, v naší společnosti, vnímáme kategorizaci zvířat na „jedlé“ a „nejedlé“, tedy na hospodářská zvířata a domácí mazlíčky, jako něco přirozeného. Podíl na konstrukci a dalším fungování kategorizace u lidí má nejen habitus a vnímání zvířat, ale také psychické otupění. Víme, že zvířata trpí, ale dokud to nevidíme na vlastní oči, tak se to neděje. Dojde-li k tomu, že toto spatříme, najdeme způsoby, jak si naše chování ospravedlnit, protože „jsou to jenom zvířata“.

Druhá část práce se zabývá vegetariánstvím a důvody, proč se pro něj lidé rozhodnou. Důležitým okamžikem je zde také sebereflexe a role mé osoby ve výzkumu. Rozebrala jsem vlivy, které na mě během práce působily a také limity, které můj terénní výzkum znesnadňovaly.

Poslední část je pak věnována příběhům, které vypráví o vztazích lidí a zvířat. Paradoxy kategorizačních schémat v české společnosti jsem se snažila blíže představit právě skrze tyto příběhy.

Na počátku svého výzkumu jsem se domnívala, že jako vegetarián uvědomující si přítomnost kategorizace v naší společnosti, jsem schopna se od ní odprostit. To jsem přepokládala i u informantů smýšlejících stejným způsobem. Výsledkem mého výzkumu, však bylo zjištění, že vymanit se ze schémat kategorizace není úplně možné, jelikož je v našich myslích silně zakořeněna. V části 1.3 jsem citovala Bourdieuho, který tvrdí, že habitus je tvoří trvalé dispozice. V počátku svého výzkumu jsem se domnívala, že tyto dispozice nemusí být trvalé a můžeme je změnit. Příběhy mých informantů, ale potvrdily „trvalost“ těchto dispozic. I když se někteří z aktérů, včetně mě samotné, rozhodli přestat konzumovat maso, neznamená to, že se jim podařilo vymanit se ze spárů kategorizace. Ta je i nadále cítit v rozdílném vnímání psů a jiných zvířat. Pro vegetariána i karnistu, tak bude mít život jejich psa, nebo zřejmě i jiného běžného domácího mazlíčka, větší hodnotu než život anonymního neznámého zvířete určeného k porážce.

Bibliografie

BENDA, Vladimír, Ivan BABŮREK a Petr. KOTRBA. Základy biologie :. Praha: VŠCHT, 2005. ISBN 9788070805879.

BLOUIN, D. D. 2012. Understanding Relations between People and their Pets. *Sociology Compass*, 6 (11), 858 - 863

BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.

ČEJKA, J. *Jejich jest království*. Praha: Práh, 2005. 141 s. ISBN 80-7552-112-8

CUSHMAN, Dick, MARCUS, George E. *Ethnographies as Texts*. *Annual Review of Anthropology* [online]. 1982, Vol. 11, 25 - 69 [cit. 2017-06-25]. Dostupné z: <http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.an.11.100182.000325>

DEMELLO, Margo. *Animals and society: an introduction to human-animal studies*. New York: Columbia University Press, c2012, xiv, 470 p. ISBN 978-023-1526-760.

DEWAN, Mayukh. *My Vegetarian Experience: An Autoethnographic Approach*. Taylor's University, Malaysia, 2017. Dostupné online: https://www.academia.edu/33185262/My_Vegetarian_Experience_An_Autoethnographic_Approach

DEWAN, Mayukh. *No Meat Please; I'm Vegetarian: Vegetarianism Trends and Climate Change*. Taylor's University, Malaysia, 2010. Dostupné online: https://www.academia.edu/33185288/NO_MEAT_PLEASE_I_M_VEGETARIAN_VEGETARIANISM_TRENDS_AND_CLIMATE_CHANGE

FRANKLIN, Adrian. *Animals and Modern Cultures: A Sociology of Human-Animal Relations in Modernity*. London, 1999

HARAWAY, Donna Jeanne. *When species meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press, c2008. *Posthumanities*, 3. ISBN 978-0-8166-5046-0.

HUB, Pavel. *Neber zvíře do úst, aneb, Podala snad Eva Adamovi jelito?: rozhovory o utrpení zvířat v systému živočišné výroby s dopadem na člověka, společnost a přírodu*. Brno: Tribun EU, 2012. *Knihovnicka.cz*. ISBN 978-80-263-0215-5.

Human Animal Studies CZ - www.humanimal.cz

International Vegetarian Union - www.ivu.com

JOY, Melanie. *Why we Love Dogs, Eat Pigs, and Wear Cows: An Introduction to Carnism*. San Francisco: Conari Press. 2001

KHOLOVÁ, Helena. *Historie psího rodu*. Ilustroval Zdeněk BERGER. Praha: Práce, 1987. Delfín (Práce).

KOLÁŘ, Miroslav. Nekritická kategorizace ve vztahu člověka vůči domestikovaným zvířatům. 2008.

KOMÁREK, Stanislav. Ochlupení bližní: zvířata v kulturních kontextech. Praha: Academia, 2011. Galileo. ISBN 978-80-200-1904-2.

KOMÁREK, Stanislav. Příroda a kultura: svět jevů a svět interpretací. Vyd. 2., V nakl. Academia 1., rozš. Praha: Academia, 2008. Galileo. ISBN 978-80-200-1582-2.

RŮŽIČKA, Michal, VAŠÁT, Petr. Základní koncepty Pierra Bourdieu: pole, kapitál, habitus. 2011 [online]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/media/document/ruzicka-vasat-2-2011.pdf>

RYDER, Richard. 2005. „All Beings that Feel Pain Deserve Human Rights.“ The Guardian [online], [cit. 2016-05-07]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/uk/2005/aug/06/animalwelfare>.

SAMBRAUS, Hans Hinrich. Atlas plemen hospodářských zvířat: skot, ovce, kozy, koně, osli, prasata : 250 plemen. Praha: Brázda, c2014. ISBN 978-80-209-0402-7.

SINGER, Peter. 2001. Osvobození zvířat. Praha: Práh

Soucitně - www.soucitne.cz

VANDROVCOVÁ, Tereza. 2011 Zvíře jako pokusný objekt: sociologická reflexe. Praha: Triton.

VANDROVCOVÁ, Tereza. 2015. „Sociologie zvířat: přehledová stať o oboru HumanAnimal Studies.“ Naše společnost 13 (1): 23:33.

Vegetarian Society - www.vegsoc.org

VESELOVSKÝ, Zdeněk. Člověk a zvíře. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0756-3.

WACQUANT, L. (2002). Pierre Bourdieu. In: Biograf. Vol. 27. [online]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v2707>

WOLCHOVER, Natalie. Why Can't All Animals Be Domesticated? Live Science 2010. Dostupné online: <https://www.livescience.com/33870-domesticated-animals-criteria.html>